

Csernicskó István–Soós Kálmán

MOZAIK2001[©] GYORSJELENTÉS
KÁRPÁTALJA

Tartalom

A minta leírása, szocio-demográfiai jellemzők	95
A mintavétel szempontjai, a felhasznált adatok	95
A minta leírása	97
Oktatás, képzés	100
Az ukrajnai oktatás szerkezete	100
Iskolarendszeren belüli oktatás, szak- és felsőfokú képzés	103
Számítógép-használat, internet	106
Életkörülmények, családi erőforrások	108
Munkaerő-piaci helyzetkép	109
Lakáskörülmények	109
A háztartás jellemzői	110
Házasság, gyermekvállalás	113
Gazdasági erőforrások (vállalkozás, gazdálkodás, tulajdonviszonyok).	114
Életmód.	116
Sportolási szokások	116
Egészségi helyzet, devianciák	118
Értékvilág, értékpreferenciák	120
Kulturális fogyasztás	120
Értékvilág	123
Vallásosság	126
Társadalmi közérzet, politikához való viszony, euro-atlanti csatlakozás.	127
Identitás.	130
Összefoglalás	132
Hivatkozások:	133
Ábrák és táblázatok jegyzéke	134

KÁRPÁTALJA

A minta leírása, szocio-demográfiai jellemzők

A mintavétel szempontjai, a felhasznált adatok

A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola LIMES Társadalomkutató Intézete felkérést kapott a Nemzeti Ifjúságkutató Intézettől, hogy vegyen részt a MOZAIK2001[©] című kutatásban, melynek célja a kárpátaljai magyar fiatalok helyzetének, értékrend-szerének felmérése 500 fős reprezentatív minta alapján.

Az 500 fős minta kialakításánál a következő szempontokat vettük figyelembe:

- A kárpátaljai magyar nemzetiségűek száma, területi elhelyezkedése a megye¹ területén.
- A magyarok aránya az egyes közigazgatási egységeken (járásokon) belül.
- A magyarok megoszlása településtípusok (falú/város) szerint.
- A magyarok megoszlása nemek szerint.
- Korcsoportok.
- A mintába bekerülő települések kiválasztásánál szempont volt továbbá a magyarok aránya a településen belül (magyar többségű és vegyes lakosságú település).

Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajnában 2001. december 5–14. között rendezték az első népszámlálást, amelynek adatai azonban még nem állnak a rendelkezésünkre (előzetes eredmények 2002 nyarán várhatók). Az utolsó, még szovjet népszámlálásra 1989-ben került sor a mai Ukrajna területén, így a minta kidolgozásánál ennek a censusnak az adatait vehettük csak figyelembe.

1989-ben az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (USZSZK) területén 163 111 magyar nemzetiségű személyt regisztráltak, ami a köztársaság összlakosságának 0,3 százalékát tette ki. Ebből 155 711 (96%) élt Kárpátalján, ahol arányuk 13 százalékos volt. A kárpátaljai magyarság a következőképpen oszlik meg a megye közigazgatási egységei szerint.

A Kárpátalján élő magyarok 72 százaléka (111 731 fő) élt faluban, és 28 százalék (43 980 fő) városban. Ukrajnában létezik ugyanakkor egy szovjet típusú felosztása is

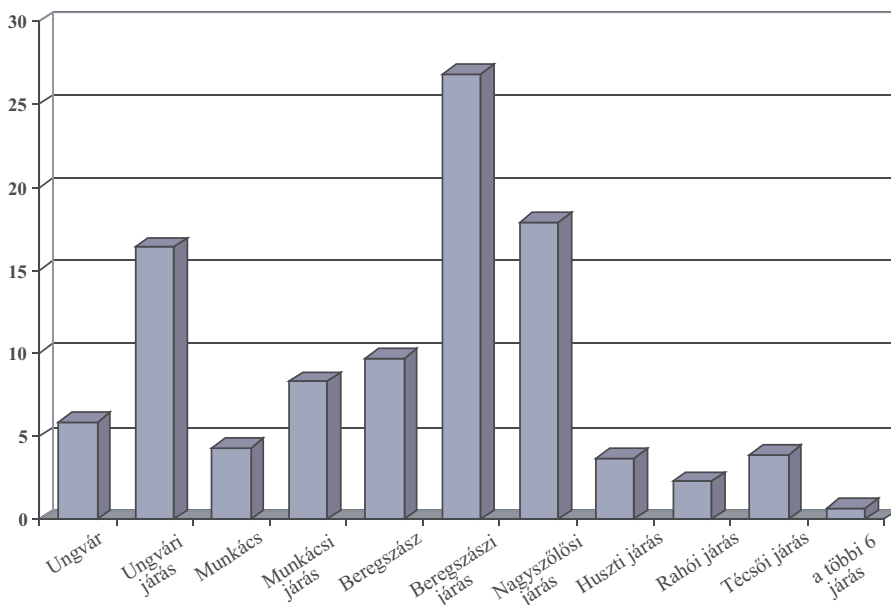
¹ A *megye* a magyarországihoz hasonló ukrainai közigazgatási egység; Kárpátalja mint közigazgatási egység hivatalosan *Kárpátontúli terület*. A helyi magyar nyelvhasználatban a terület és a megye kifejezés szinonim.

1. táblázat. Magyarok Kárpátalján (1989)

	összes lakos	ebből magyar	a magyarok aránya (százalékában)	a kárpátaljai magyarok (százalékában)
Ungvár	116 101	9 179	7,9	5,9
Ungvári járás	73 306	25 541	34,8	16,4
Munkács	83 308	6 713	8,0	4,3
Munkácsi járás	104 826	12 897	12,3	8,3
Beregszász	29 221	15 125	51,7	9,7
Beregszászi járás	55 894	41 846	74,8	26,8
Nagyszőlősi járás	112 611	27 896	24,7	17,9
Husztói járás	126 348	5 747	4,6	3,7
Rahóci járás	85 624	3 511	4,1	2,3
Técsői járás	165 057	6 156	3,7	3,9
a többi 6 járás	290 170	1 100	0,4	0,7
Kárpátalja összesen	1 245 618	155 711	12,5	100

a településeknek, mely szerint a falusi és városi rangú települések mellett létezik az úgynevezett *városi típusú település* is. Ebbe a kategóriába azokat a helységeket sorolják, amelyek bizonyos szempontok (pl. ipari potenciál, infrastruktúra) szerint inkább városok, más tényezőket figyelembe véve (pl. a lakosság száma, infrastruktúra)

1. ábra. A magyarok megoszlása Kárpátalja közigazgatási egységei szerint (1989)

ugyanakkor a falvak közé tartoznak. Ha ezt a felosztást vesszük figyelembe, akkor az 1989-es népszámlálás adataival számolva faluban élt a kárpátaljai magyarok 62 százaléka, városi típusú településen 8 százaléka, városban pedig 29 százaléka.

Ha magyarul telepedésnek tekintjük azokat a településeket, amelyeken a magyarok aránya legalább tíz százalék, illetve abszolút számuk minimum 100, akkor összesen 116 magyarul telepedés volt Kárpátalján 1989-ben. Ebből 9 város, 9 városi típusú település, 98 pedig falu.

Az 1989-es adatok szerint a kárpátaljai magyarok 72 százaléka él olyan településen, ahol abszolút többséget alkot a magyarság, 57 százalék pedig olyan helységeben él, ahol a magyarok aránya meghaladja a 75 százalékot; mindössze 16 százalék él olyan faluban, városban, ahol a magyarság aránya 25 százaléknál is kisebb (Kocsis–Kocsis–Hodosi, 1998:95). A közösség 24 százaléka 1000–2000 lakosú településen él, 23 százalék él 2000-tól 5000 lakosig terjedő nagyságú településen. Megközelítőleg 25 százalék él az 5000 és 10000 lakossal rendelkező helységeben, s mindössze az Ungváron élő magyarok (azaz a közösség 6%-a) laknak 100 000-nél nagyobb városban.

A kárpátaljai magyarság nemek szerinti megoszlása az 1989-es népszámlálás adatai szerint a következő volt: férfi 74 000 (48%), nő 81 711 (53%).

Az 1989. évi népszámlálás településekre lebontott adatai sajnos mindmáig hozzáférhetetlenek, mint ahogyan a foglalkozás, korcsoportok szerinti nemzetiségi megoszlás. (Ezekkel az adatokkal nem rendelkezünk a minta kialakítása során.) Nincsenek tehát például arra vonatkozó adataink, hogy a kárpátaljai magyarságon belül mekkora az aránya a 15 és 29 év közötti fiataloknak,² s ezen korosztályon belül mekkora a magyar nők és férfiak aránya. A vizsgálat mintájának kialakítása során mindössze a fent említett számokat vehettük figyelembe, ami azt jelenti, hogy mintánk (az 1989-es adatokkal számolva) csupán a magyarok Kárpátalja közigazgatási egységein belüli megoszlását tekintve reprezentatív (ám itt sem vehettük figyelembe a célzott korosztály ilyen megoszlását, hiszen az erre vonatkozó adatok egyrészt 1989-esek, másrészt pedig hozzáférhetetlenek).

A minta leírása

A 116 kárpátaljai magyarul telepedés közül 32 volt kutatópontunk. A települések kiválasztásánál figyelembe vettük a település közigazgatási besorolását, típusát, távolságát a járási központtól, a magyarok arányát, illetve a falvaknál azt, hogy mennyire zárt a település (van-e községi tanácsa, vasútállomása, milyen messze esik a főútvonaltól). Az azonos csoportba tartozó települések közül véletlenszerűen választottuk ki a kutatópontokat.

A kutatóponton belül a kérdezőbiztosok megrajzolt kvótát kaptak, amelyen fel-tüntettük az adatközlők számát, illetve megoszlásukat korcsoportok és nemek szerint. Ezenkívül valamennyi terepmunkás kapott egy útvonalat, amelyen haladva adatközlőket kereshetett. Az útvonal kiválasztását minden település esetében megelőzte a kutatásvezetők helyszíni szemléje, ahol helyismerettel rendelkező személyekkel áttekintettük a település szerkezetét, az egyes kerületek, falu- és városrészek jellegzetességeit abból a célból, hogy elkerüljük a minta torzulásait (pl. hogy csak a település szegényebb vagy gazdagabb részéből kerüljenek fiatalok a mintába). Ily módon minden mintába kerülő település és kérdezőbiztos esetében meghatároztuk a

² Megyei szinten a 15–29 év közöttiek aránya 23,6 százalék (lásd Szabó, 1993:22).

kérdőbiztos(ok) lehetséges útvonalait. Az útvonalon (az utca meghatározott oldalán) szigorúan, minden negyedik házban kereshetett a mintába illő fiatal a terepmunkás. Amennyiben ott nem talált megfelelő adatközlőt, akkor a következő negyedik házban (és így tovább) kellett folytatnia a keresést. Egy háztartásban csak egy személyt kérdezhetett meg. Ha több mintába illő fiatal is talált, akkor azt kellett megkérdeznie, akinek születési dátuma (az évtől függetlenül) kisebb volt (pl. ha az egyik májusban, a másik decemberben született, akkor is a májusit kellett megkérdezni, ha egyébként évei számát tekintve ő a fiatalabb).

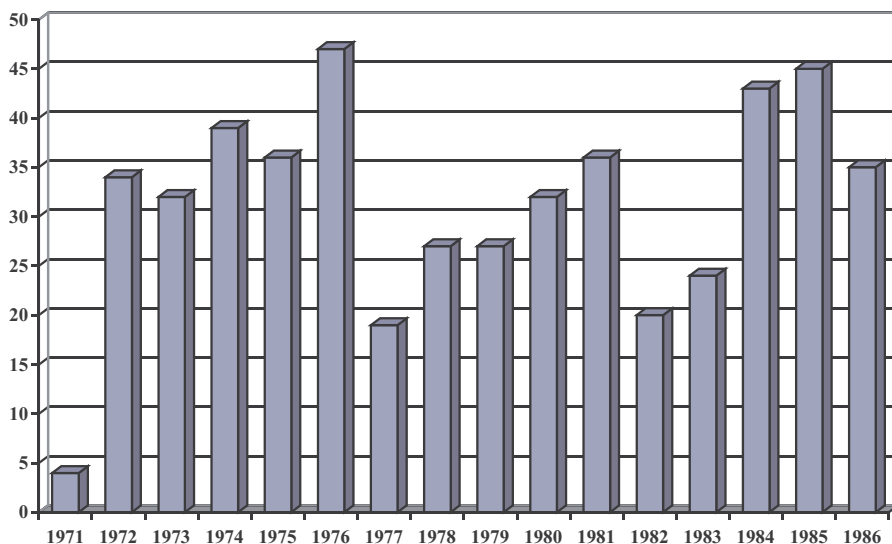
Azokon a településeken, ahol a magyarok aránya nagyon alacsony (pl. Rahó) vagy pedig a település mérete túlságosan nagy (pl. Ungvár, Munkács), esetleg nincsenek összefüggő magyar tömbök (pl. Nagyszőlős, Aknaszlatina), a kérdőbiztosok némileg más utasítást kaptak. Ahol van magyar tannyelvű iskola, ott a 15–17 év közötti adatközlőket az iskolai osztálykönyv alapján választották ki úgy, hogy minden negyedik, a településen élő tanulót kellett megkérdezni. Az idősebb korosztályok megkeresésének módja a következő volt. A kérdőbiztos kapott egy útvonalat, amelyet a település térképén bejelöltünk. Az útvonalon elindulva (az utca meghatározott oldalán) fel kellett keresnie valamennyi magyar családot mindaddig, amíg nem találta meg a megfelelő számú adatközlőt.

Az adatközlők kiválasztásáról a kérdőbiztosok naplót vezettek, ahol feltüntették, hogy az adott útvonalon melyik házban találtak, illetve nem találtak adatközlőt, hol tagadták meg a válaszadást, hová mentek vissza többször is stb. Így el tudtuk kerülni azt, hogy a kérdőbiztosok szubjektív választása befolyásolja a minta alakulását.

A fenti szempontok szerint kialakított 500 fős minta főbb jellemzői tehát a következők:

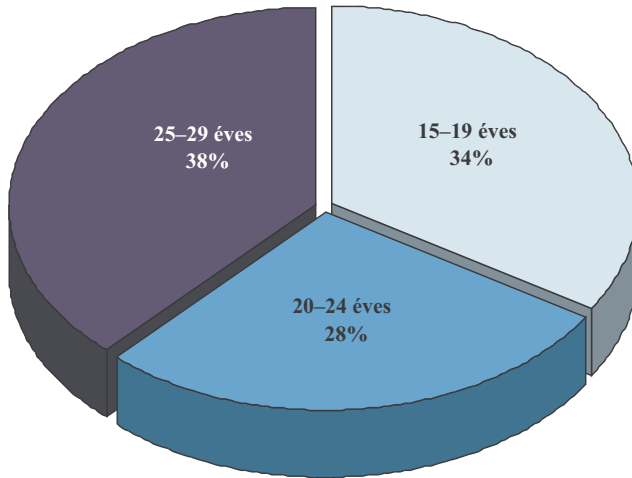
Faluban él az adatközlők 65 százaléka, városban 35 százaléka. Ha a településtípusok hármas felosztását vesszük figyelembe, akkor mintánk 54 százaléka (270 fő) él faluban, 13 százaléka (65 fő) városi típusú településen, 33 százaléka pedig (165 fő) városban.

2. ábra. A minta megoszlása születési évszám szerint

44 százalék (220 fő) férfi, 56 százalék (280 fő) nő. A megkérdezetteknek egyharmada (168 fő, 34%) 15 és 19 év közötti, 28 százaléka (139 fő) 20 és 24 év közötti, 38 százaléka (193 fő) pedig 25–29 éves (2. és 3. ábra).

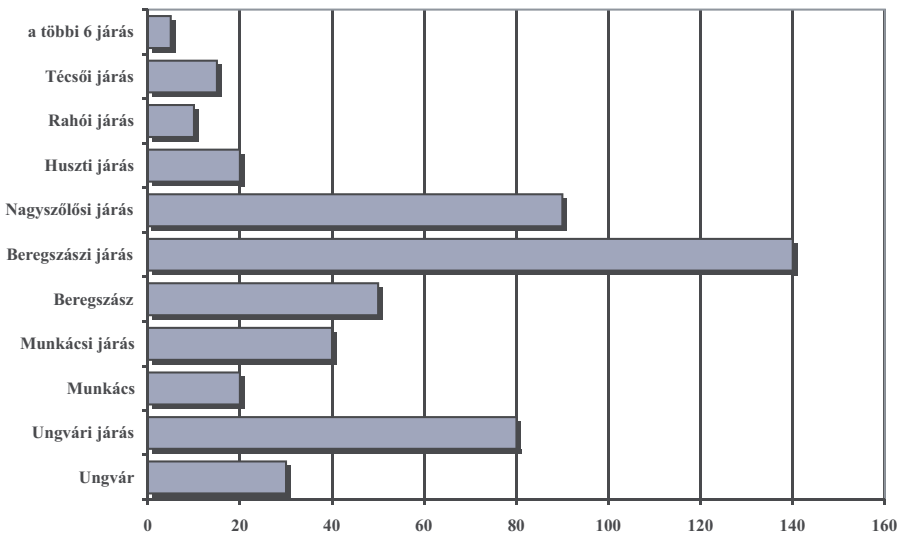
3. ábra. A minta megoszlása korcsoportok szerint

A minta nemzetiségileg gyakorlatilag homogén: 96,6 százalék (483 fő) magyarnak vallotta magát, 3 százalék (15 fő) ukránnak, és egy-egy személy németnek, illetve romának.

A vizsgálatba bevont fiatalok mintája gyakorlatilag megfelel a kárpátaljai magyarok 1989-ben rögzített közigazgatási egységek szerinti megoszlásának (vö. az 1. és 4. ábrát).

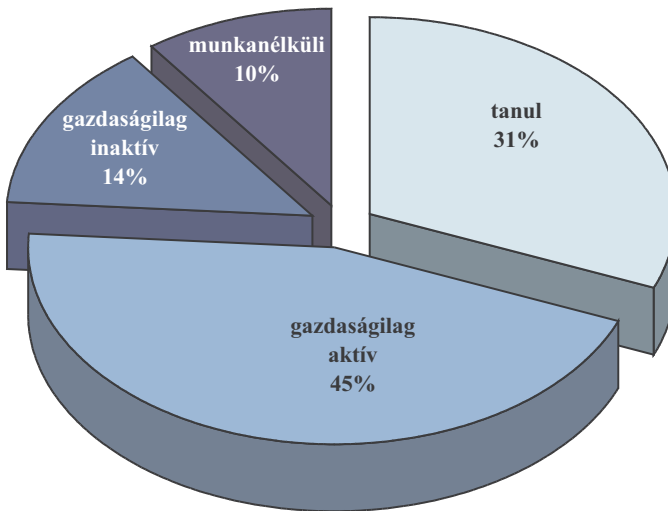
4. ábra. A minta megoszlása közigazgatási egységek szerint

Nőtlen, illetve hajadon a minta közel kétharmada (63%), házas egyharmada (35%). 0,2 százalék házas, de külön élő, 1 százaléknak élettársa van, 2 százalék pedig elvált, egyedül él.

Ha aszerint vizsgáljuk meg a mintát, hogy a vizsgálat idején mi jellemzi leginkább a helyzetét, akkor kiderül, hogy – a célzott populáció korából adódóan – sokan tanulnak, de jelentős a gazdaságilag inaktívak és a munkanélküliek aránya is (5. ábra).

5. ábra. A minta megoszlása a Mi jellemzi leginkább az Ön mostani helyzetét? – kérdésre adott válaszok alapján

Oktatás, képzés

Az ukrainai oktatás szerkezete

Ukrajnában az oktatási rendszer szerkezete némileg eltér a magyarországitól, melynek rövid ismertetése szükséges az alábbi adatok megértéséhez.

Az ukrainai oktatás szerkezete a következő:

- iskola előtti nevelés
- általános középfokú képzés
- iskolán kívüli képzés
- szakmai-technikai képzés
- felsőfokú képzés
- diploma utáni képzés
- aspirantúra
- doktorantúra
- önképzés

Az általános középfokú képzést nyújtó oktató-nevelő intézetek fő típusa az általános háromfokozatú középiskola. Az I. fokozat az *elemi iskola* (pocsatkova skola), a II. fokozat az *alapiskola* (általános iskola, osnovna skola), a III. fokozat a *felső osztályok* (középiskola, sztarsa skola).

Elemi iskola, 1–4. osztály (beiskolázási korhatár 6 év).

Alap vagy általános iskola, vagy hivatalos nevén nem teljes középiskola, 5–9. osztály. A 9. osztály végén a tanulók négy alaptantárgyból vizsgáznak, és ezzel megszerzik az általános képzést igazoló okiratot (általános iskolai végzettséget), amely alapján tanulmányaikat folytathatják a különböző szintű és rangú szakképző intézetekben vagy az érettségéhez vezető középiskolában.

Felső osztályok, azaz a 10–11. osztály. Felvételizni nem kell. Érettségivel zárul 17 éves korban.

Szaktanulmányok (az általános iskola után). A felvétel általában beiratkozás vagy beszélgetés alapján történik. Szaktanulmánytól függően 1–3 éves felkészítés után a legszélesebb rétegek számára ad alapfokú szakképzéseket, de nem zárul érettségivel.

Szakközépiskolák (szintén az általános iskolák után). Sajátos módon ezek már a felsőoktatási intézmények I. fokozatához tartoznak. Ide általában felvételi vizsgák alapján kerülhetnek be a diákok, ahol a 3–4 éves képzési idő alatt a legkülönbözőbb szakképzést és érettségit szerezhetnek. Egyes intézmények az általuk kiállított okiratot diplomának nevezik. Ide sorolhatók az óvónő- és tanítóképzők, baba- és ápolóképzők stb., például a munkácsi tanítóképző és a beregszászi egészségügyi szakközépiskola is ilyen, gyakorlatilag középfokú végzettséget adó intézmény.

Technikumok (az általános vagy középiskolára épülő intézmény). Felvételi vizsgák alapján beiskolázó, szaktanulmányt és érettségit jelentő (*diplomát adó*), középfokú intézmény, ahol a képzési idő általános iskola után 4–5 év, középiskola (érettségi után) 2–3 év. II. akkreditációs fokozatú felsőoktatási intézménynek számítanak.

Főiskolák (érettségizett tanulók szakirányú képesítését biztosító, 4 vagy 5 éves képzési idejű oktatási intézmények, melyek sikeres elvégzése után diplomát szerezhetnek a hallgatók). III. akkreditációs fokozatú felsőoktatási intézménynek számítanak.

Egyetemek (érettségizett tanulók tudományos és szakirányú képzését biztosító oktatási intézmény, melyekben a képzési idő 5–6 év). IV. akkreditációs fokozatú felsőoktatási intézménynek számítanak.

Aspirantúra (az egyetemeken működő doktori iskola). 3 éves képzési idő és a disszertáció megvédése után kandidátusi fokozatot nyújt.

Doktorantúra: a tudományok doktora fokozatot megszerezni kívánó kandidátusok számára szervezett 3 éves képzési forma.

Mind az oktatási törvény, mind a középfokú képzést szabályozó, a parlament által 1998-ban még hivatalosan nem elfogadott törvénytervezet az *általános középiskola* mellett más típusú *középszintű* oktatási intézményt is megnevez:

- a *gimnáziumot* (humán szakirányú, II–III. fokozatú tehetséggondozó oktatási intézmény);
- a *liceumot* (III. fokozatú, természettudományi, technikai szakirányú képzést nyújtó tehetséggondozó intézmény);
- a *kollégiumot* (bölcseztudományi és művészeti szakirányú III. fokozatú tehetséggondozó oktatási intézmény);

- a *szakosított iskolát* (II–III. fokozatú oktatási intézmény, ahol bizonyos tantárgyakat kiemelten oktatnak);
- az *iskola-internátust* (bármilyen fokozatú oktatási intézmény a hátrányos helyzetű gyerekek számára);
- a *szakirányú iskola-internátust* (a testi és szellemi fogyatékos gyerekek számára létrehozott különböző fokozatú oktatási intézmények);
- az *esti és levelező iskolát* (II–III. fokozatú oktatási intézmények azok számára, akiknek nincs lehetőségük részt venni a nappali képzésben);
- a *szociális rehabilitációt elősegítő iskolát* (a kiskorú törvénysértők számára létrehozott II–III. fokozatú oktatási intézmények);
- a *szanatóriumi iskolát* (beteg gyerekek számára gyógykezelő intézményekben létrehozott I–III. fokozatú oktatási intézmények);
- az *oktató-nevelő egyesületet* (az iskola előtti vagy iskolán kívüli és az általános középiskola egyesítésével létrehozott intézmény);
- az *oktató-nevelő komplexumokat* (szakmai orientációt felvállaló különböző szintű és típusú oktatási intézmények egyesüléséből létrejött iskola);
- a *nevelő-termelő kombinátokat* (III. fokozatú, járási vagy városi szinten működő szakmai tájékoztatást és alapfokú szakképzést biztosító oktatási intézmény).

Az iskolán kívüli képzést biztosító intézményekhez a sportiskolák, művészeti iskolák különböző típusai tartoznak, ahol az oktatás önkéntes alapon az oktatási időn túl folyik.

A teljes középfokú képzést a harmadik fokozatú iskola elvégzése jelenti.

Az 1991-es törvényben az iskolakötelezettségi korhatárt 15 évben állapították meg. A törvényt módosítás szerint ismét kötelező a teljes középfokú képzés megszerzése.

A szakmai-technikai képzés oktatási intézményei alatt a különböző szintű szakképző intézeteket, a nagyvállalatok keretein belül működő szervezett oktatást, átképzést folytató, a munkanélküliek átképzésével foglalkozó intézeteket értik. Az intézmény elvégzése után a tanulmányaik alatt elért minősítésnek megfelelő kategóriájú *kvalifikált (minősített) munkás* (kvalifikovaniy pracivnyik) képesítést kaphatják a végzősök.

A felsőfokú képzést biztosító oktatási intézményekhez tartoznak a különböző képzők, technikumok, kollégiumok, főiskolák, konzervatóriumok, akadémiák, egyetemek. Ez azt jelenti, hogy az új oktatási törvény értelmében a korábbi rendszerben létrehozott középfokú szakképzést is besorolták a felsőfokú képzéshez.

A felsőoktatási intézmények státusát akkreditálásuknak megfelelően négy szintben állapították meg. Az *első fokozatúnak* akkreditált felsőoktatási intézményekhez a technikumok, a különböző szakmunkásképzők és az általában érettségit is adó szakiskolák tartoznak. A *második fokozattal* rendelkező akkreditált felsőoktatási intézeteknek a kollégiumok és más hasonló szintű intézetek minősülnek. *Harmadik és negyedik fokozatúnak* minősülnek az akkreditálás eredményétől függően a főiskolák, egyetemek, konzervatóriumok, akadémiák. A felsőoktatási intézmény elvégzésével a következő képesítést szerezhetik a hallgatók:

- *ifjú szakember* (molodsij szpecialiszt); ez az I. fokozattal akkreditált intézmények által kiállított képesítés;
- *baccalaureus* (bakalavr); a II. akkreditálású intézmények végzőseinek adható;
- *baccalaureus, szakember* (bakalavr, szpecialiszt); a III. fokozattal bíró intézmények által kiadható képesítés;
- *magiszter* (magisztr); a IV. fokozatú intézmények által kiadható minősítés.

A diploma utáni képzés alatt Ukrajnában az alapképzetségre épülő új szakma el-sajátítását, másoddiploma megszerzését, az adott alapképzetségek megfelelő területen szerzett ismeretek bővítését, az internatúrát értik, amit a felsőoktatási intézetekben, az akadémiákon, vagy az erre a célra létrehozott továbbképző és átképző intézetekben, tudományos kutatóközpontokban végezhetnek.

Az aspirantúra és doktorantúra intézményi kereteiről nem rendelkezik az oktatási törvény, csak megállapítja, hogy az egyes felsőoktatási intézmények, tudományos intézetek szakosított tudományos tanácsa az ukrán minisztertanács (vagyis a kormány) által meghatározott megfelelő eljárás lebonyolítása után a *tudományok kandidátusa* és a *tudományok doktora* tudományos fokozatokat adhatja az arra érdemeseknek. A felsőoktatási intézményekben elérhető címek, beosztások szintén az ukrán minisztertanács által meghatározott eljárás alapján ítélték oda, és a következők lehetnek: *tudományos főmunkatárs, docens, professzor*.

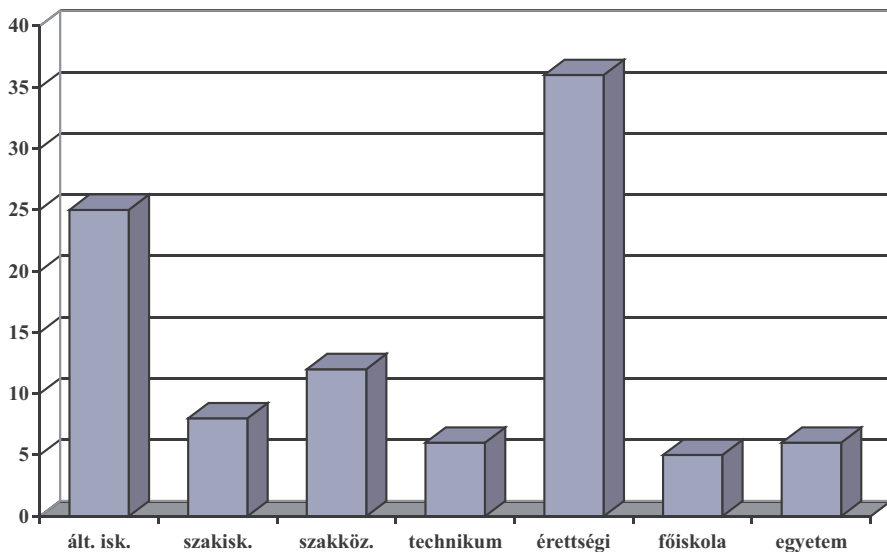
Az önképzés rendszerén az állam, vállalatok, szervezetek, egyesületek, intézetek által létrehozott népfőiskolákat, könyvtárakat, központokat, tévé- és rádióadások rendszerét és az általuk nyújtott képzésben való részvételt érthetjük.

Iskolarendszeren belüli oktatás, szak- és felsőfokú képzés

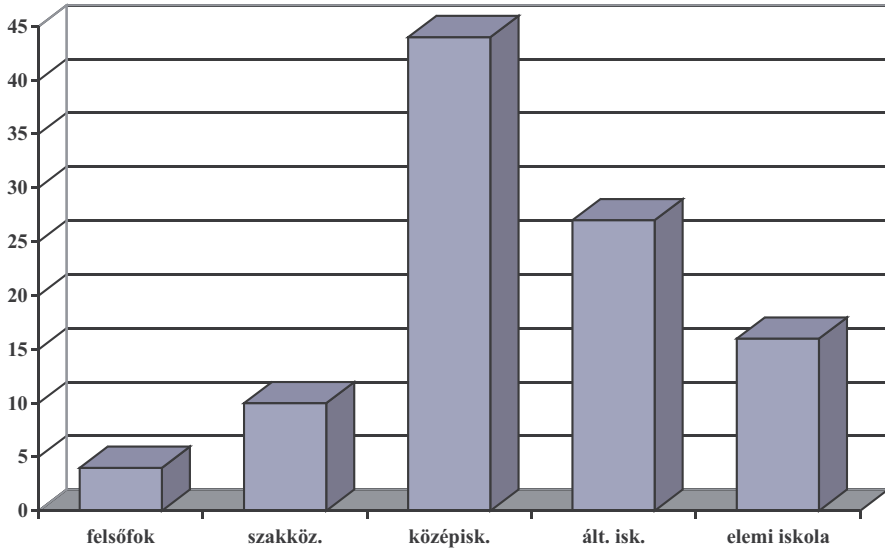
A vizsgálat során megkérdezett fiatalok túlnyomó többsége (35%-a) hagyományos középiskolát végzett. Általános iskolai végzettsége van a minta egynegyedének (25%). 8 százalék végzett szakiskolát, 12 százalék szakközépiskolát, 6 százalék technikumot. Három vagy nyolc osztályos gimnáziumban érettségizett összesen 1%. Főiskolát végzett 5%, egyetemet 6%. 1% egyéb végzettséggel rendelkezik (6. ábra).

Az 1989. évi népszámlálás adatai alapján kiszámították a kárpátaljai magyarok iskolázottsági adatait, amit a 7. ábrán mutatunk be. Ha (a vizsgálatok összehasonlíthatat-

6. ábra. A minta megoszlása iskolai végzettség szerint

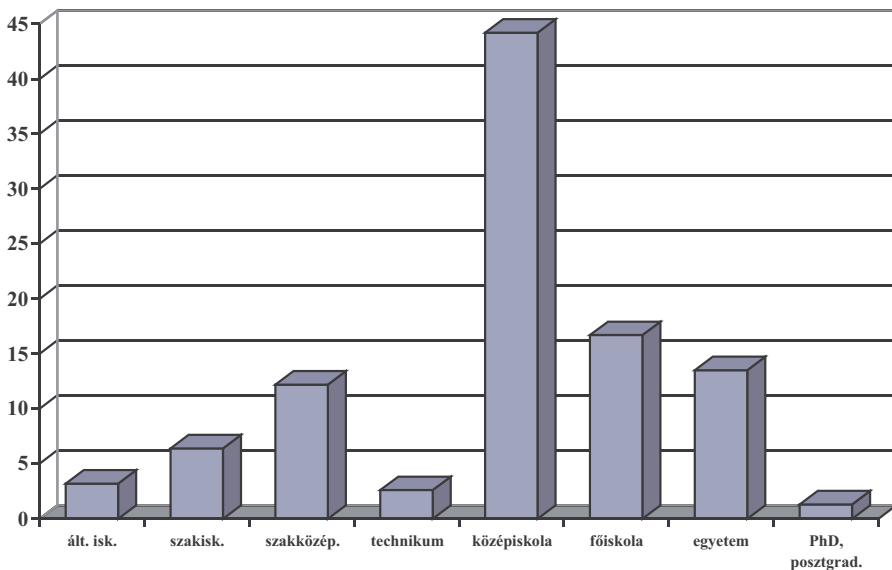

7. ábra. A kárpátaljai magyarság iskolázottsági mutatói (1989-es adatok)

lanságát természetesen figyelembe véve mégis) összevetjük a 6. és 7. ábrát, láthatjuk, hogy a fiatalok mintájában is alacsony a felsőfokú végzettséggel rendelkezők és a szakmunkásképzőt vagy szakközépiszkolát végzettek aránya. Ennek magyarázata nyilván abban rejlik, hogy a szakmáknak csak nagyon kis hányada tanulható magyar nyelven

8. ábra. A vizsgálat idején tanulmányukat végző fiatalok megoszlása iskolatípusok szerint

Kárpátalján, illetve hogy a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola 1996-os megnyitásáig felsőfokú végzettséget anyanyelvükön csak az ungvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakán szerezhettek a magyar fiatalok. Adataink alapján pedig tudjuk, hogy a minta 81 százaléka (403 fő) magyar nyelven végezte iskolai tanulmányait, 15 százalék ukrán nyelven, 4 százalék pedig oroszul. Az iskola típusa szerint a jelentős többség (71%) magyar tannyelvű iskolában tanult, ukrán vagy orosz tannyelvűbe 15 százalék járt, 14 százalék pedig párhuzamos tannyelvű iskolában végezte tanulmányait, s mindössze egy megkérdezett járt Magyarországon iskolába.

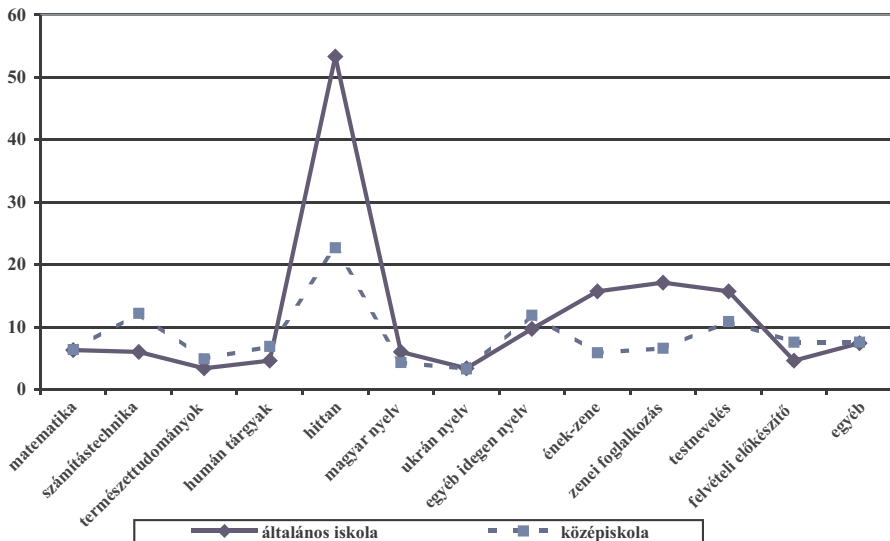
A vizsgálat idején a minta 32 százaléka (156 fő) még tanult. A tanulmányaikat végző fiatalok legnagyobb része (30%) hagyományos középiskola diákja volt, vagy főiskolára, egyetemre járt (8. ábra).

A minta azon részének túlnyomó többsége, amely nem tanul, sikeresen befejezte tanulmányait. A lemorzsolódók, kimaradók aránya kicsi, hiszen az érettségi megszerzése a Szovjetunió fennállása alatt kötelező volt, s ezek a reflexek máig hatnak, így míg a szülők nem támogatják az iskola idő előtti befejezését, a fiatalok pedig nem szívesen hagyják abba a tanulást.

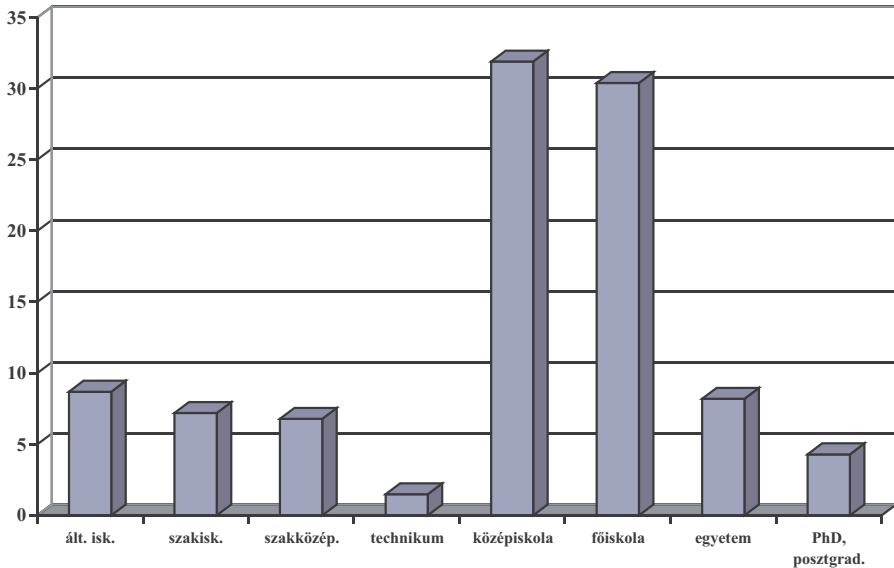
Tagozatos osztályba a kárpátaljai magyar fiatalok elenyésző hányada (3%-a) járt. A megkérdezettek közel egyharmada (29%-a) semmilyen különórán nem vett részt. A különböző különórák látogatottsága közül magasan kiemelkedik a hittan, amire a 53 százalék járt. Ugyanakkor, érdekes módon a kötelező iskolai (köztük a felvételi) tantárgyakból különórákat látogatók aránya alacsony (9. ábra).

2000 tavaszán a LIMES Társadalomkutató Intézet, az érettségiző osztályba járó kárpátaljai magyar középiskolások 595 fős reprezentatív mintáján végzett vizsgálatot, többek között a továbbtanulási szándékokról. Az eredmények szerint a minta legnagyobb része (70%-a) tovább szeretne tanulni az érettségi megszerzését követően, s mindössze

9. ábra. Az egyes tárgyakból különórákat látogatók aránya az általános és középiskolában

10. ábra. A mintából továbbtanulni vágyók megoszlása a megcélzott iskolatípusok szerint

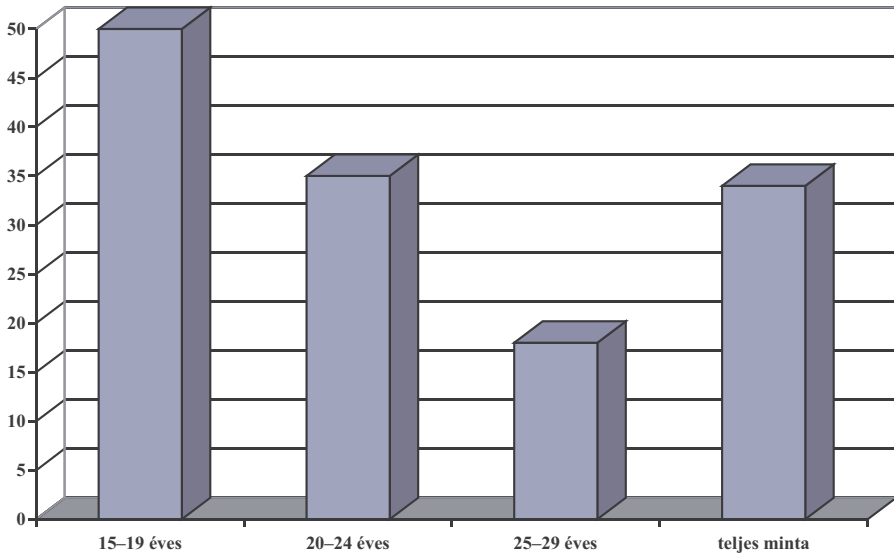
10 százalék kíván azonnal munkába állni; a bizonytalanok aránya 10 százalék (lásd Belegyszászi–Csernicsek–Orosz, 2001:59–60). A legtöbben Magyarországon szeretnék továbbtanulni. Arra is megkértük adatközlőinket, hogy előre megadott szempontokat rangsoroljanak aszerint, hogy melyik mennyire meghatározó, amikor a továbbtanulásról döntenek. Az *azt tanulhassam, amire mindig vágytam* szempont után döntőnek bizonyult a *magyar nyelven tanulhassak* szempont is. Mindez azért érdekes, mert a jelen vizsgálat során megkérdezett fiatalok csaknem fele (45%-a) szintén tovább szeretne tanulni. A továbbtanulni vágyók többsége (majdnem kétharmada, egészen pontosan 62%-a) felsőfokú végzettséget kíván szerezni egyetemen (30%) vagy főiskolán (32%), 8 százalék pedig PhD- vagy posztgraduális képzésben szeretne részt venni (10. ábra).

Arra a kérdésre, hogy hol szeretne továbbtanulni, a kárpátaljai magyar fiatalok jelentős része (44%-a) Magyarországot jelölte meg. 6 százalék jelenlegi lakhelyén ukrán vagy orosz nyelvű, 9 százalék ugyanott, de magyar nyelvű, 2 százalék pedig vegyes tannyelvű intézményben kíván továbbtanulni. Az ország más településén ukrán nyelven 12 százalék képzei el tanulmányai folytatását, magyar nyelven pedig 18 százalék. Másol, külföldön bármilyen nyelven mindössze 3 százalék vállalkozna a továbbtanulásra.

Számítógép-használat, internet

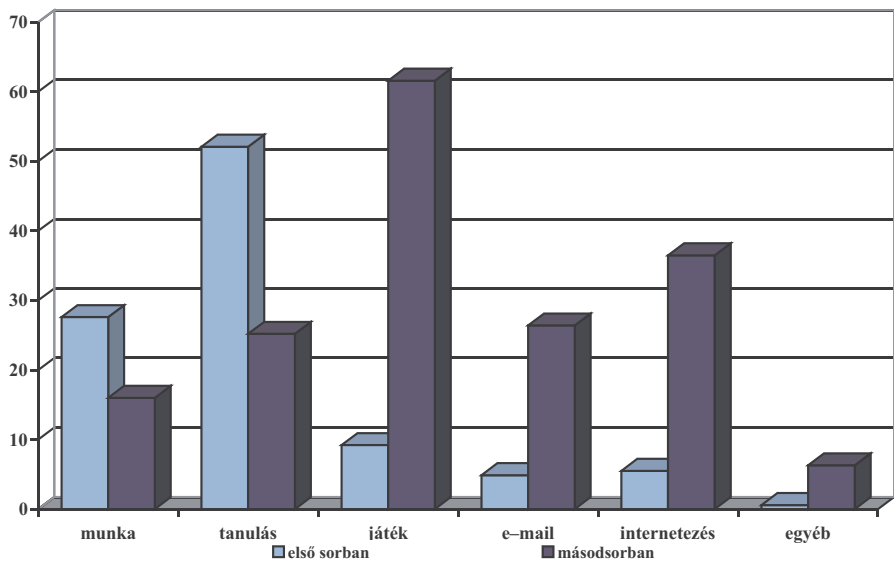
A megkérdezettek egyharmada (34%-a) használ számítógépet (11. ábra.). A legtöbben tanulásra használják (52%), de azok aránya is magas (28%), akik a munkájuk során alkalmazzák. Másodsorban a legtöbben játékokra, szórakozásra használják a gépet (12. ábra).

11. ábra. A számítógép-használók aránya korcsoportonként

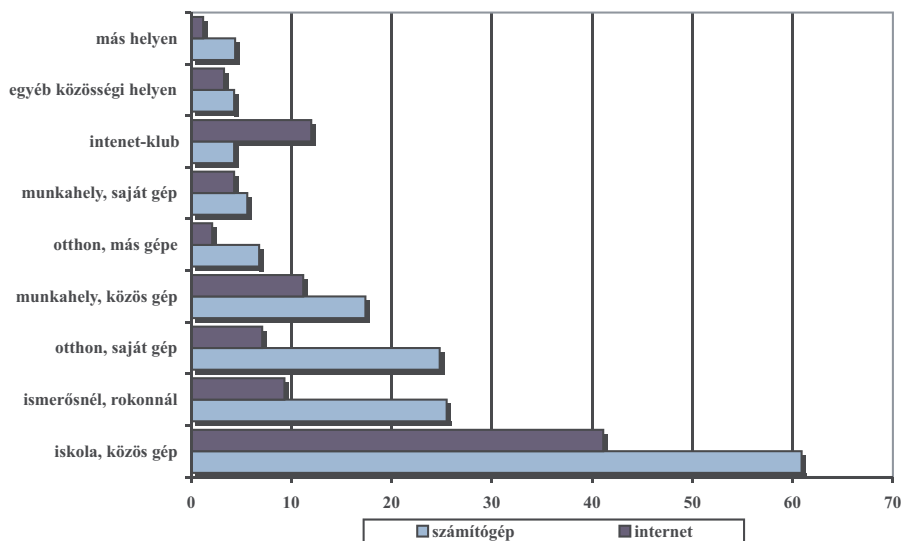

Mind számítógép-, mind pedig internet-hozzáférési lehetősége a legtöbb adatközlőnek az iskolában van, ahol közös gépet használnak. Bár a számítógép-használók csaknem egynegyede (25%-a) tulajdonosnak is mondhatja magát, az otthon internetezők aránya mindössze 7 százalék (13. ábra).

12. ábra. Mire használja Ön elsősorban és másodsorban a számítógépet?

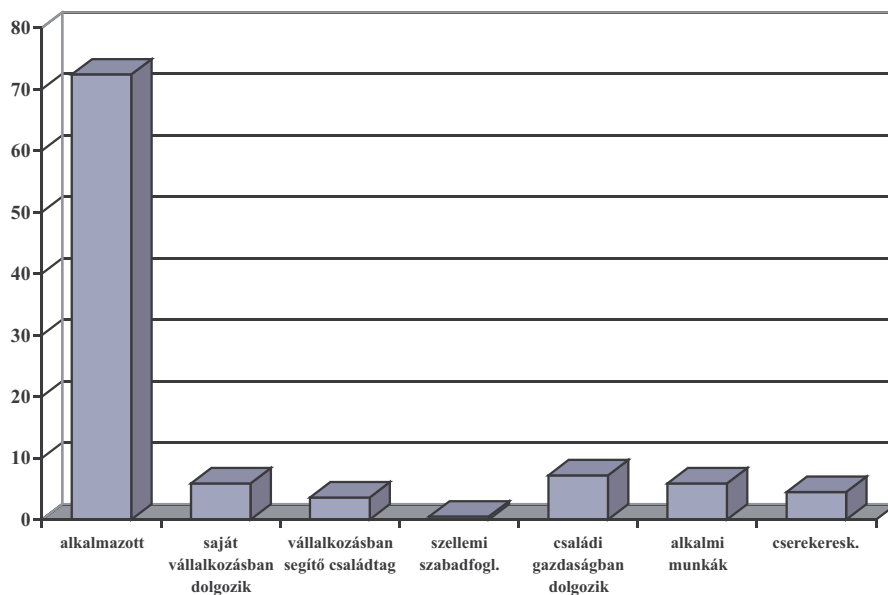
13. ábra. Hol használ Ön számítógépet és internetet?

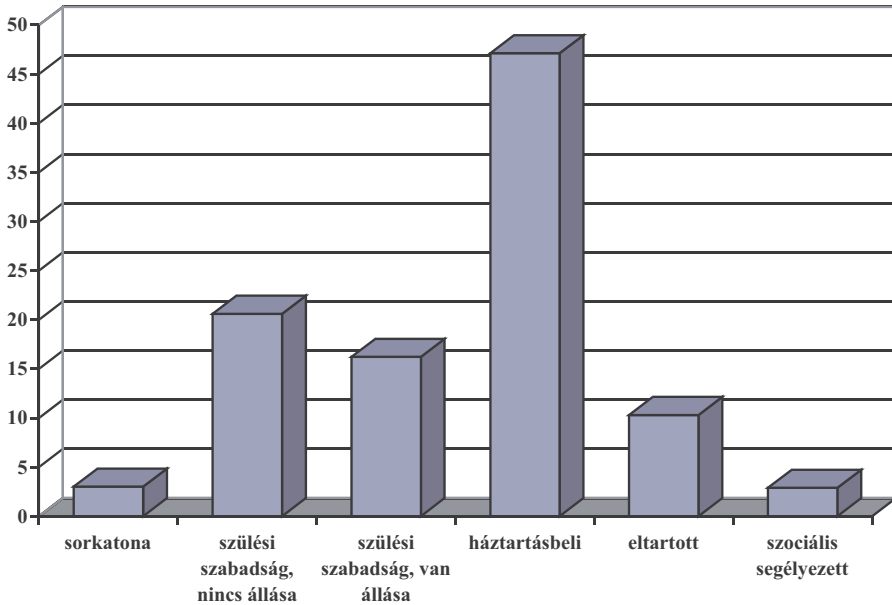
Életkörülmények, családi erőforrások

Munkaerő-piaci helyzetkép

14. ábra. A minta gazdaságilag aktív részének megoszlása foglalkozási ágazat szerint

15. ábra. A minta inaktív része

Mint már korábban említettük, a teljes minta 45 százaléka gazdaságilag aktív, 14 százaléka inaktív, a munkanélküliek aránya pedig 10 százalék (lásd az 5. ábrát). A gazdaságilag aktívak túlnyomó többsége (72%-a) alkalmazottként dolgozik. Az egyéb területeken dolgozók aránya csaknem azonos (14. ábra).

A gazdaságilag inaktívak között a háztartásbeliek vannak túlsúlyban (47%), de (nyilván a minta fiatalsága miatt) viszonylag magas a gyermekükkel otthon lévők aránya is (15. ábra).

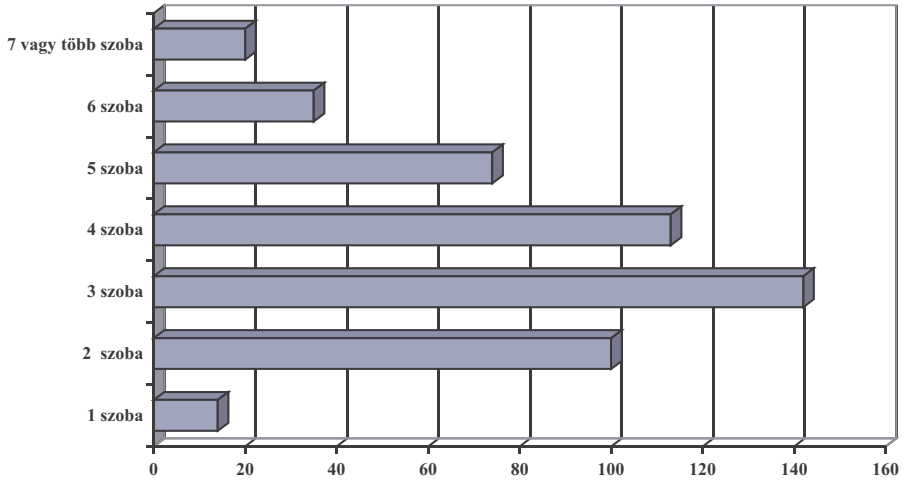
A minta gazdaságilag aktív részében a legmagasabb a felső végzettségűek aránya, s a munkanélküliek között található a legtöbb csak általános iskolát végzett. Az inaktívak legnagyobb része csupán az érettségiig jutott el. Érdekes, hogy a munkanélküliek egytizede felsőfokú intézményt fejezett be, mégsem talált munkát.

Lakáskörülmények

A vizsgálatba bevont fiatalok legnagyobb része 2–4 szobás lakásban él, de akad 9, 12, sőt 17 szobás lakás is (16. ábra).

Ha a lakások alapterületét vizsgáljuk meg, láthatjuk, hogy Kárpátalján a 100 m²-es lakás tekinthető a leggyakoribbnak. Ez azzal magyarázható, hogy a túlnyomórészt az 1960-as években épített falusi házak típustervek alapján készültek, és a központi vezetés a 10x10 méteres alapterületű házak építését erőltette. 16–50 m² közötti alapterületű lakásban lakik a minta 13 százaléka, 51–99 m²-es lakásban 14 százalék, 101–150 m²-en 28 százalék, 151–200 m²-en 6 százalék, és 201–400 m² alapterületű lakásban 1 százalék (17. ábra).

16. ábra. A lakások szobáinak száma, gyakorisági megoszlás

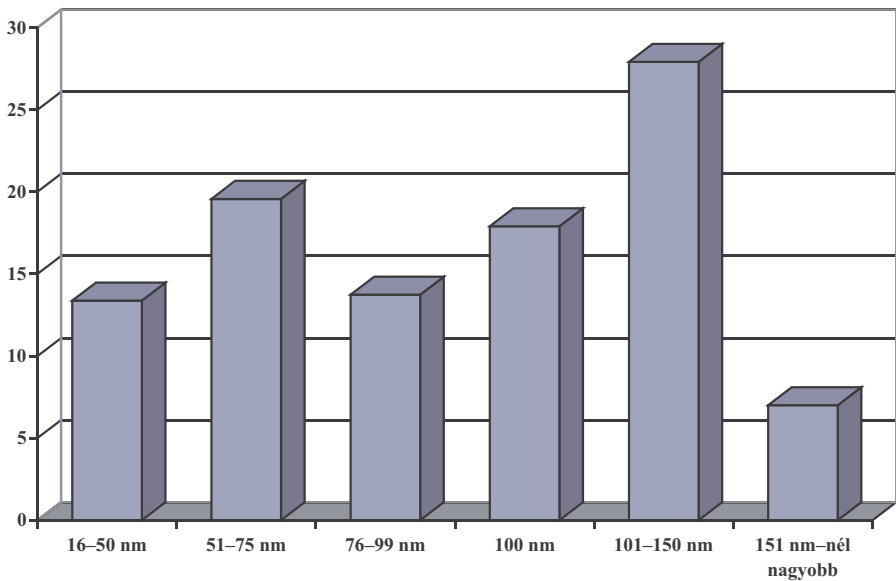

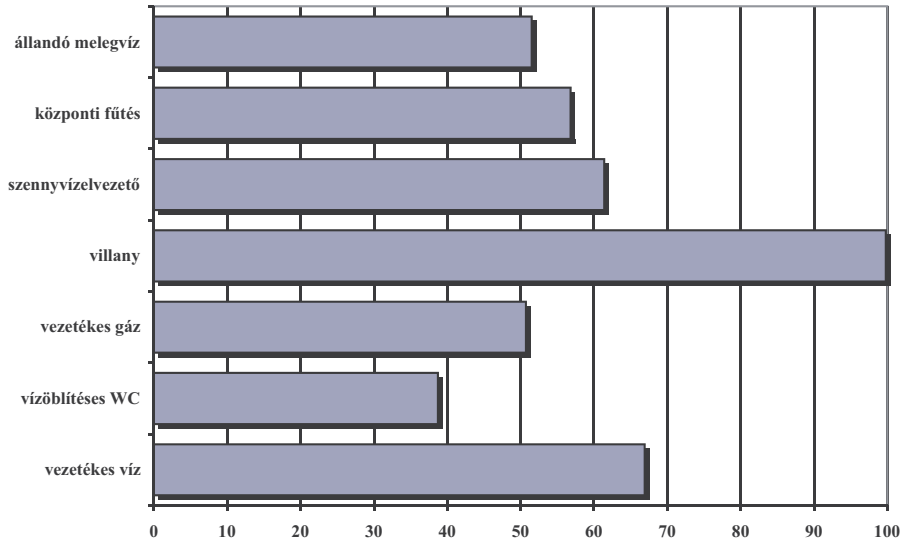
Az adatközlők több mint háromnegyede (77%-a) szüleinél, 9 százalék pedig háztársa szüleinél lakik, önálló lakással mindössze 10 százalék rendelkezik.

A háztartás jellemzői

A kárpátaljai magyar háztartások infrastrukturális felszereltségét jellemzi, hogy a háztartások egyharmadában nincs vezetékes víz, csaknem kétharmadában vízöblíté-

17. ábra. A lakások alapterülete

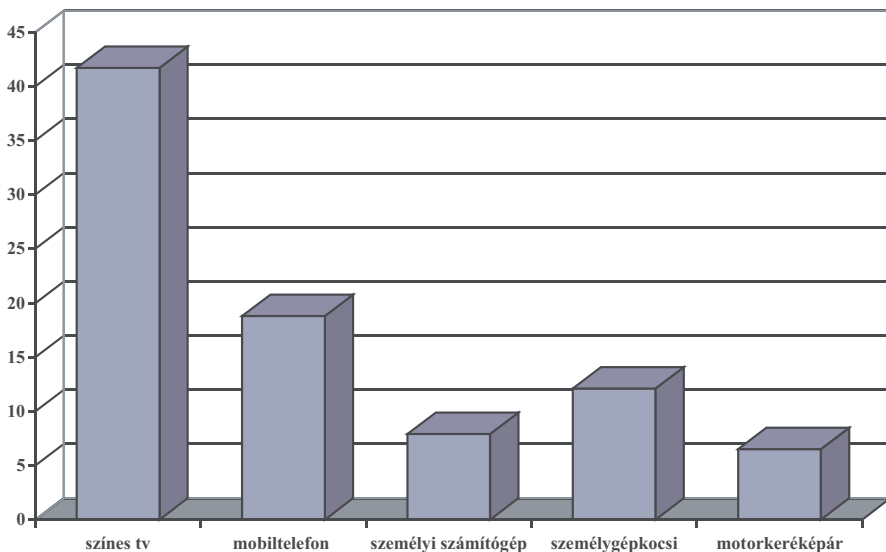

18. ábra. A háztartások infrastrukturális felszereltsége

ses WC, felében vezetékes gáz, 38 százalékában szennyvízelvezető csatorna, 43 százalékában központi fűtés, 49 százalékában állandó melegvízellátás (18. ábra).

A megkérdezett fiatalok jelentős részének saját használatában van színes televízió és mobiltelefon, de személyi számítógépe csak keveseknek (8%-nak) van (19. ábra).

Az egyéb vagyontárgyak vagy tartós fogyasztási cikkek listáját áttekintve levonhatjuk azt a következtetést, hogy Kárpátalján színes televízióra vagy mélyhűtőre már a családok

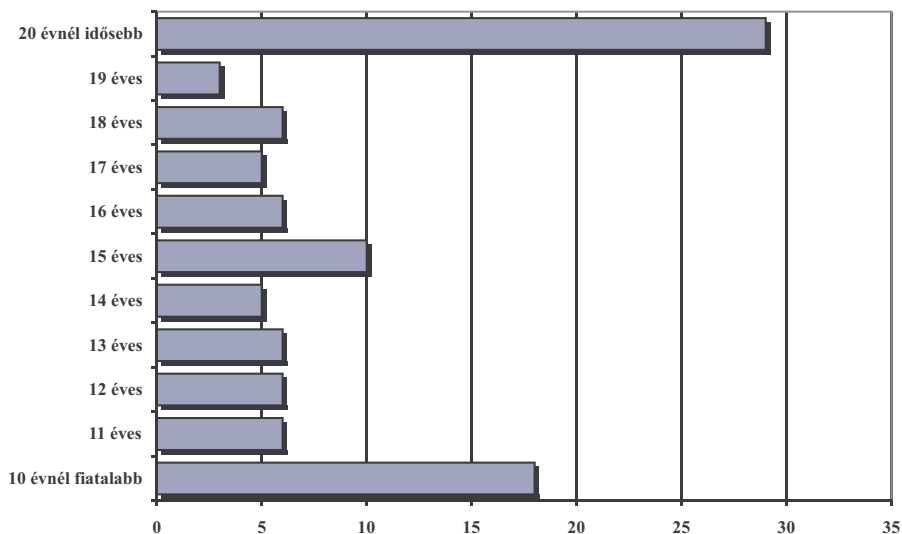
19. ábra. A fiatalok saját használatában lévő tárgyak

2. táblázat. Vagyontárgyak és tartós fogyasztási cikkek birtoklása

vagyontárgy	százalék
nyaraló	3
másik lakóingatlan	18
építési telek	20
mélyhűtő	76
automata mosógép	28
mosogatógép	2
színes tévé	86
parabola antenna	13
mobiltelefon	30
vezetékes telefon	48
CD-lejátszó	16
személyi számítógép	11
személygépkocsi	47
motorkerékpár	18
hasznójármű	7

többségének futja, de például nyaralója csak 3, mosogatógépe 2, parabola antennája 13, személyi számítógépe 11 százaléknak van (2. táblázat). Meglepő lehet ugyanakkor, hogy személygépkocsi a háztartások közel felének (47%-ának) tulajdonában van, és a fiatalok 12 százalékának a saját használatában is van autó. Ha azonban megvizsgáljuk az autók

20. ábra. A mintában szereplő háztartások tulajdonában lévő személygépkocsik kora

korát, akkor árnyaltabb képet kapunk (20. ábra). A vizsgálat adataiból kiderül, hogy a kárpátaljai magyarok tulajdonában lévő személygépkocsik átlagéletkora 16 év. A családok tulajdonában lévő kocsik 38 százaléka hazai gyártmányú, 26 százaléka más szocialista országból származik, és 37 százaléka nyugati gyártmány.

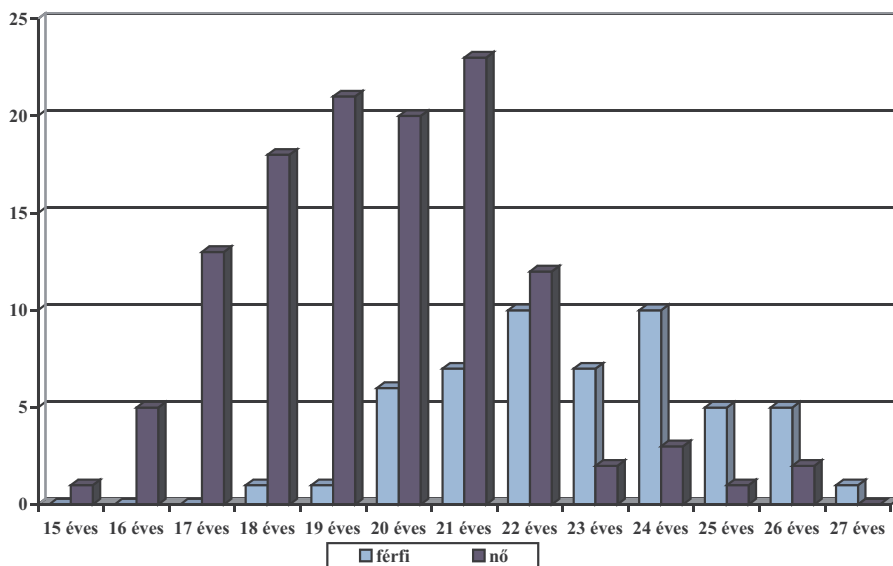
A legtöbb jármű 11–15 és 16–20 év közötti, amiből arra következtethetünk, hogy az átlag kárpátaljai magyar családban a személyautó nem tekinthető luxuscikknek: meglehetősen furcsa lenne ugyanis a matuzsálemi korú járműveket luxuskocsinak nevezni.³

Házasság, gyermekvállalás

A vizsgálat által megcélzott populáció a 15–29 év közötti fiatalok voltak. Nem véletlen tehát, hogy a megkérdezettek nagy többsége (63%-a) nőtlen vagy hajadon. Az együtt élő házások aránya 35 százalék (175 fő). Mindössze 8 elvált (2%) található az adatközlők között, élettársa 3 főnek van (1%), egy személy pedig házas, de külön él házastársától. A 175 házas személy közül mindössze 54 férfi, 121 pedig nő. A nők fiatalabban mennek férjhez, mint ahogyan a férfiak családot alapítanak (21. ábra).

Gyermeke a megkérdezettek közel egyharmadának (33%), 144 főnek van. Egy gyermeke van 72 százaléknak (103 adatközlő), kettő 27 százaléknak (39 fő), és három gyermeket nevel 1 százalék (2 megkérdezett).

21. ábra. A Hány éves volt Ön az első házasságkötésekor? kérdésre adott válaszok nemek szerinti bontásban

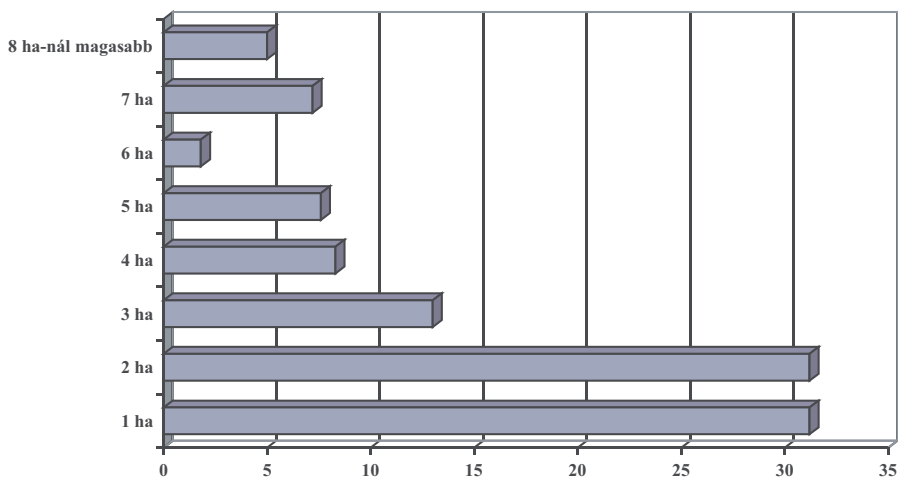

³ Engedtessek meg itt egy rövid megjegyzés. Az előre elkészített adatrögzítő program, amelynek segítségével az adatokat vittük számítógépbe, a személygépkocsik kora iránt érdeklődő kérdés cellájába eredetileg egyjegyű szám beírását engedélyezte csupán. A program próbálgatása közben javasoltuk a megrendelőnek, hogy módosítsák ezt a beállítást, mert Kárpátalján magas lesz az ennél régebbi kocsik előfordulása. Amint az adatok mutatják, hipotézisünk beigazolódt.

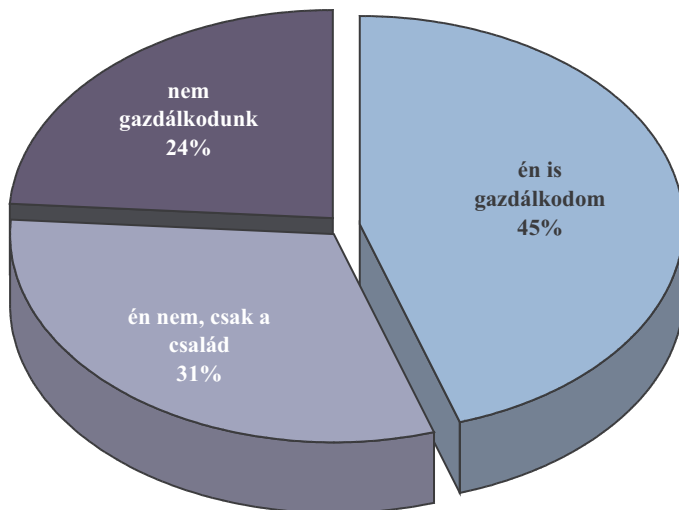
A kárpátaljai magyar fiatalok legnagyobb része (39%-a) legfeljebb két gyermeket szeretne még. 14 százalék még bizonytalan, és a *majd meglátjuk* választ tartották saját helyzetükre érvényesnek. 13 százalék egy gyermeket szeretne (még) vállalni, kettőnél több gyerekre pedig mindössze 8 százalék vállalkozna. *Az azt hiszem, nem lesz gyermekem* választ 2 százalék választotta, és nem tartja lényegesnek ezt a kérdést 4 százalék.

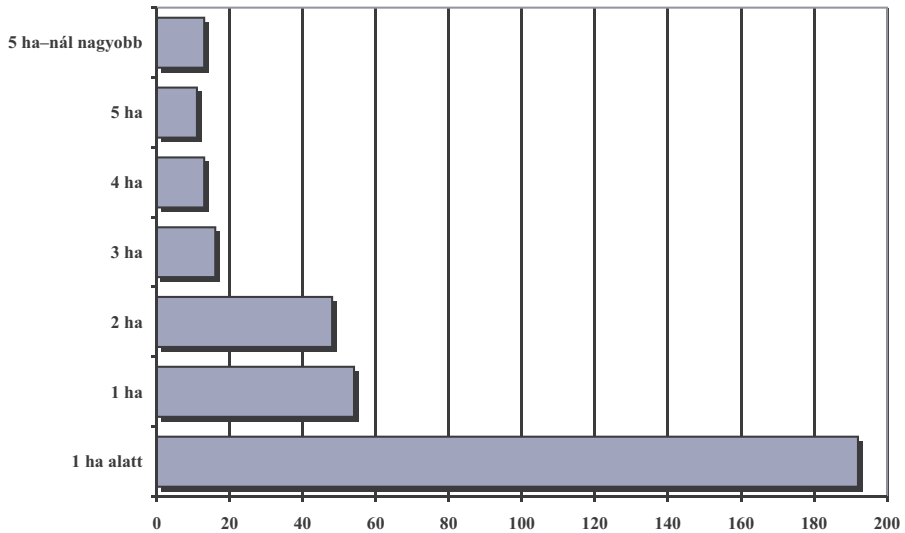
Gazdasági erőforrások (vállalkozás, gazdálkodás, tulajdonviszonyok)

22. ábra. A családi tulajdonban lévő földterület nagysága, gyakorisági megoszlás

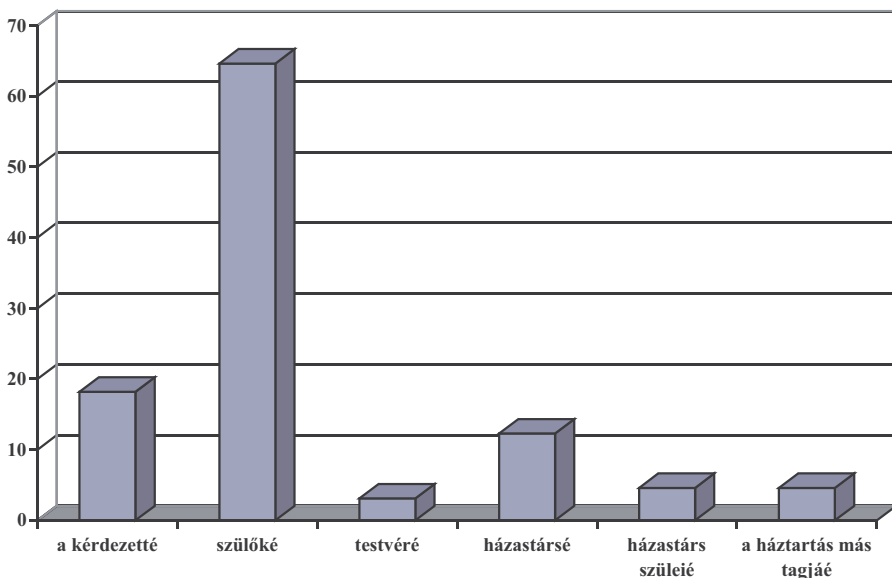
23. ábra. Részt vesz-e a családi gazdálkodásban?

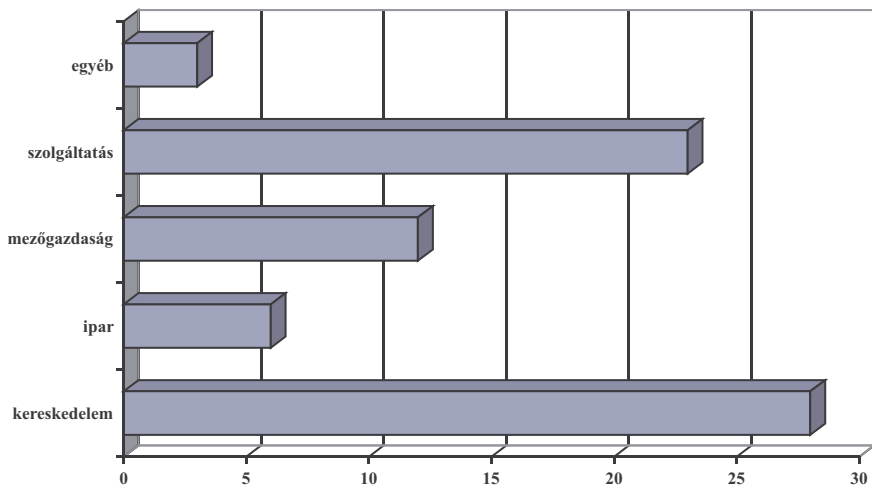
24. ábra. Mekkora területen gazdálkodik? – gyakorisági megoszlás

A megkérdezett személyek családjának 69 százaléka rendelkezik termőfölddel (22. ábra). Ezen földek fele 1 ha-nál kisebb területű.

A kárpátaljai magyar ifjúság egynegyede (24%-a) nem gazdálkodik, ugyanakkor 45 százalék maga is részt vesz a családi gazdaság munkájában; 31 százaléknál csak a család gazdálkodik, fiatal adatközlőnk nem (23. ábra).

25. ábra. A vállalkozások tulajdonos szerinti megoszlása a vállalkozással rendelkezők százalékában

26. ábra. A vállalkozások ágazat szerinti megoszlása, a vállalkozással rendelkezők százalékában

A gazdálkodó családok túlnyomó többsége rendkívül kis területet művel meg (24. ábra). A földterületek méretéből arra következtethetünk, hogy a föld csupán jövedelemkiegészítő, nem pedig alapvető megélhetési forrás. Úgynevezett óriásbirtokost egyetlen egyet sem találhatunk a mintában.

Mint kiderült, a föld jelentős szerepet játszik ugyan a kárpátaljai magyarok életében, de ahhoz, hogy a gazdálkodás alapvető megélhetési forrás legyen, a megművelt földterületek nagysága nem elegendő. Sokkal inkább parasztgazdaságok ezek, mintsem farmgazdaságok.

Vállalkozás a megkérdezettek 13 százaléka családjának tulajdonában van. Ezen vállalkozások legnagyobb része a szülők tulajdonában van, adatközlőink közül mindössze tizenkettőnek van saját vállalkozása (25. ábra).

A vállalkozások formáját tekintve a legtöbb az egyéni vállalkozás (30), utána a családi vállalkozás következik (22), majd a Kft. (10). Betéti társasága mindössze egy családnak van.

Ha a vállalkozások ágazat szerinti megoszlását vizsgáljuk meg, kiderül, hogy a kereskedelem, vendéglátás és a szolgáltatás területén működik a vállalkozások legnagyobb része (26. ábra).

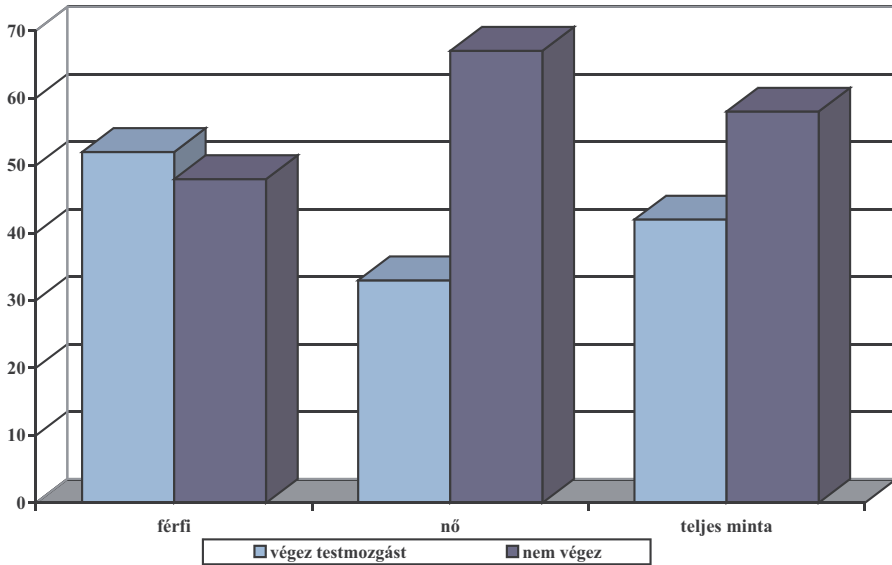
Életmód

Sportolási szokások

Saját bevallása szerint 42 százalék a kötelező iskolai testnevelés órákon kívül is sportol. A nem sportolók 13 százaléka azért nem végez semmilyen testmozgást, mert egész egyszerűen nem szeret sportolni. 7 százalék nem tartja szükségesnek vagy fontosnak, hogy sportoljon, a többiek (80%) pedig valamilyen egyéb okból nem mozog-

nak. Az egyéb válasz mögött gyakran a *lusta vagyok* kijelentés rejtőzik, amit az adatközlők gyakran említettek okként.

27. ábra. Kötelező testnevelési órákon kívül végez-e rendszeres testmozgást, sportol-e? – nemek szerinti százalékos megoszlás

A kérdőívben felsorolt 50 sportág közül minden adatközlő maximum öt olyat nevezhetett meg, amelyet rendszeresen vagy alkalmanként üzni szokott. 5 sportágot nevezett meg 66 adatközlő, 4-et 100, 3-at 139, 2-t 176, 1-et pedig 217.

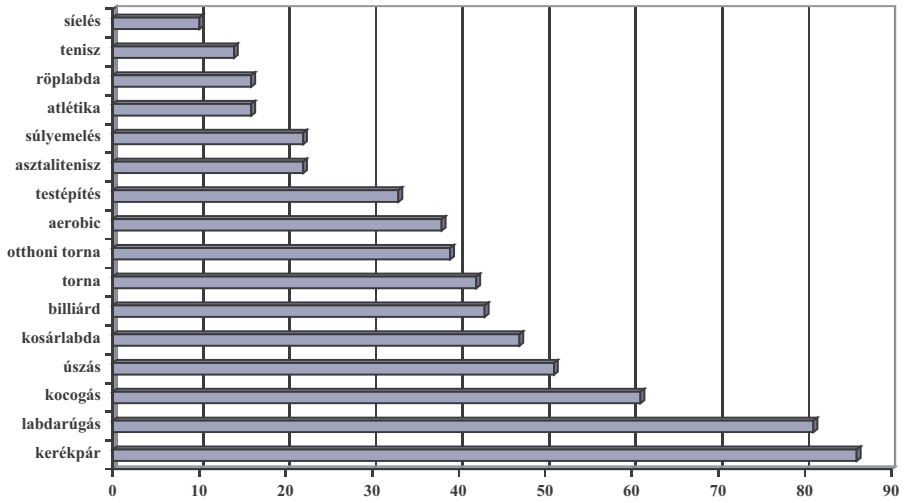
Az egyes sportágak népszerűségéről a 3. táblázat és a 28. ábra alapján kaphatunk képet.

3. táblázat. Az egyes sportágak népszerűsége

	1. helyen	2. helyen	3. helyen	4. helyen	5. helyen	összesen
aerobic	34	3	–	1	–	38
kerékpár	32	31	19	4	–	86
biliárd	21	15	4	1	2	43
kocogás	21	17	15	5	3	61
asztalitenisz	20	–	1	1	–	22
labdarúgás	20	30	15	8	8	81
kosárlabda	15	14	11	6	1	47

A sporttal foglalkozók legnagyobb része (minden sportágnál 95 százalékot meghaladó arányban) szabadidős tevékenységként, kedvtelésből sportol, az igazolt versenyzők, sportolók aránya elenyésző.

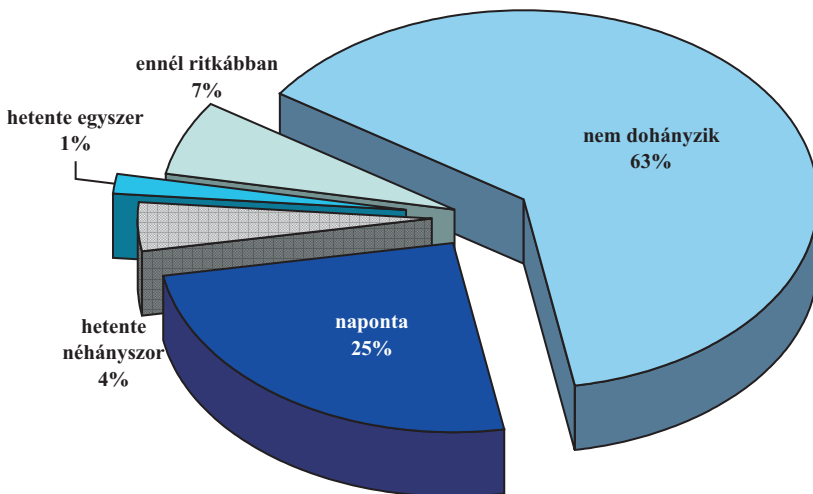
28. ábra. Az egyes sportágakat űzők száma összesítve, 10 százalékot meghaladó említések százalékos megoszlása

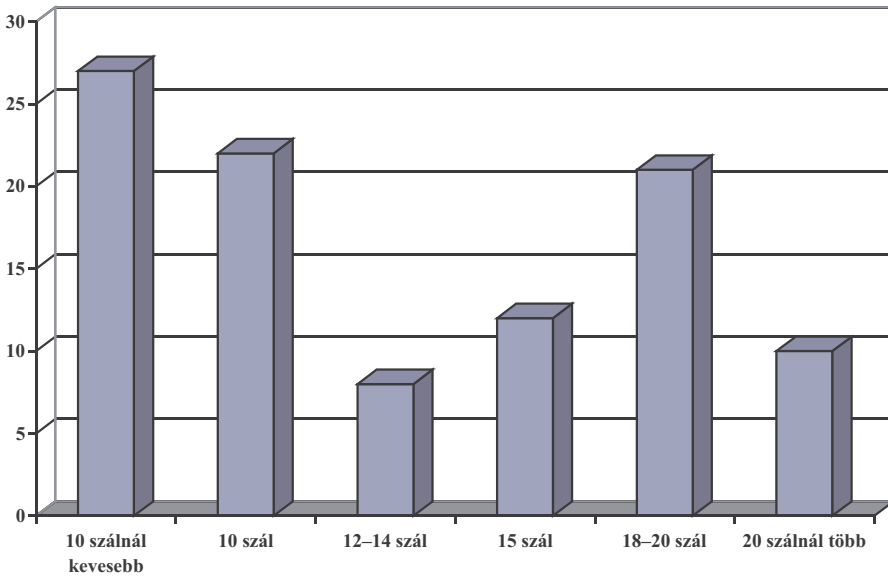
Egészségi helyzet, devianciák

Nem dohányzik a kárpátaljai magyar fiatalok csaknem kétharmada (63%-a). Naponta legalább egy cigarettát elszív minden negyedik megkérdezett, pontosabban 25 százalék (29. és 30. ábra).

29. ábra. Dohányzási szokások százalékos megoszlása

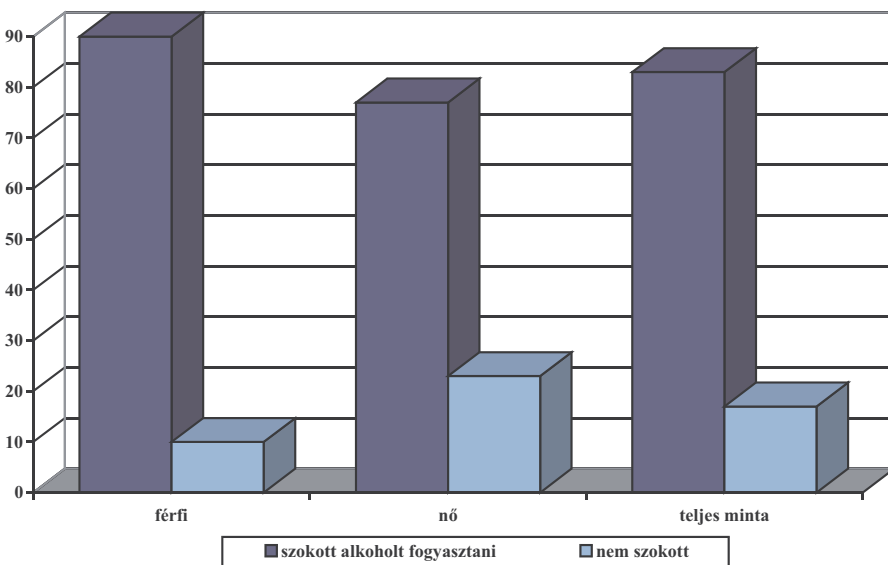
30. ábra. A naponta dohányzók által elszívott cigaretták száma, a kérdésre válaszolók százalékában

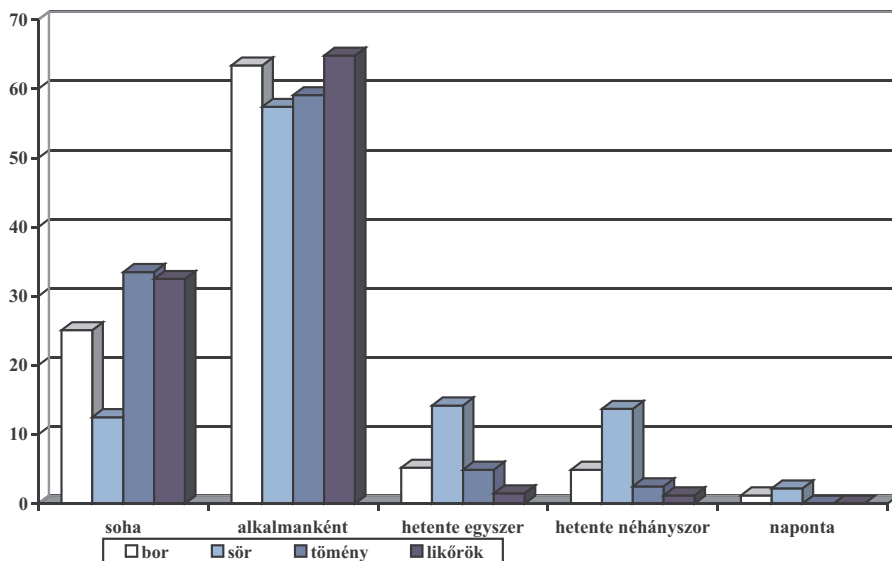
A kárpátaljai magyar ifjúság jelentős része (83%-a) szokott alkoholt fogyasztani (31. ábra).

Az alkoholt fogyasztók többsége saját bevallása szerint csak alkalmanként iszik szeszes italt (32. ábra).

31. ábra. Szokott-e alkoholt fogyasztani?

32. ábra. Különböző szeszes italok fogyasztása

Az adatok szerint tömény italokat és likőröket mindennapi rendszerességgel senki sem fogyaszt, és a naponta borozók vagy sörözők aránya is alacsony.

A különböző drogokat, vagy hangulatjavító szereket már kipróbáló adatközlők aránya alacsony: 8 százalék. Marihuánát 34, amfetamint, Exstasyt 3, szerves oldószert 3, kemény drogot 1 adatközlő próbált már ki, illetve orvosi javaslat nélkül szedett hangulatjavító gyógyszert 5 fő.

A különböző alkoholmentes italok, üdítők népszerűsége nagy változatosságot mutat. A feketekávé, a tea és a csapvíz tartozik a leggyakrabban fogyasztott italok közé, míg a drágább rostos üdítőket és a friss gyümölcslejt inkább csak alkalmanként engedhetik meg maguknak adatközlőink.

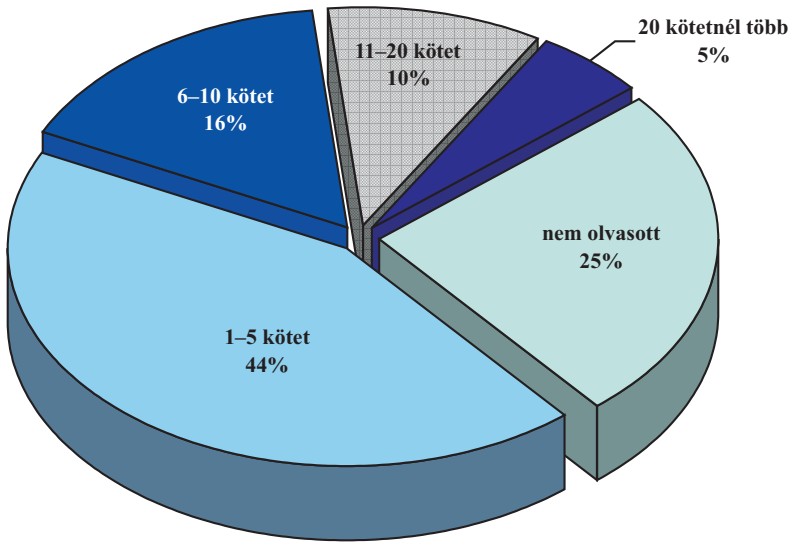
Értékvilág, értékpreferenciák

Kulturális fogyasztás

A fiatalok közel negyede egyetlen könyvet sem olvasott az elmúlt egy év folyamán. A legtöbbben évi 1–5 könyvet olvasnak mindössze; 50-nél több kötetet csak négyen olvasnak egy esztendő alatt (33. ábra).

A különböző könyvtípusok olvasottsága változatos. A rendszeresen olvasók aránya minden könyvtípus esetében rendkívül alacsony. A legtöbbben szépirodalmat olvasnak rendszeresen, a legkevésbé társadalomtudományi témájú kiadványokat (4. táblázat).

33. ábra. Az egy év alatt olvasott könyvek száma

4. táblázat. Az egyes könyvtípusok olvasottsága

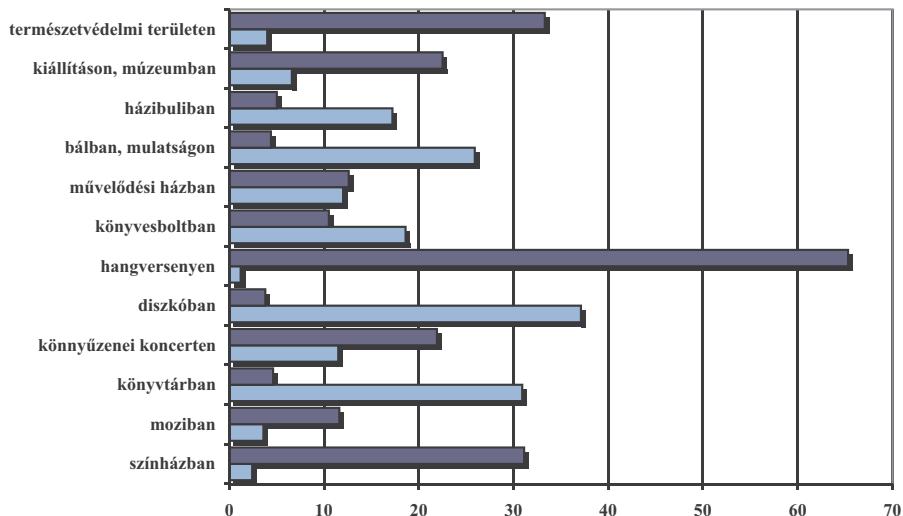
	rendszeresen	gyakran	néha	soha
kalandregény, krimi	9	22	53	15
társadalomtudományi könyv	1	8	37	54
természettudományi könyv	1	8	37	54
műszaki könyv	1	8	37	54
természettel foglalkozó könyv	2	17	54	27
művészeti könyv	2	17	54	27
szépirodalom	2	17	54	27
képregény	4	9	32	55
praktikus könyvek	6	19	48	27

A kárpátaljai kulturális élet szegényessége tűnik ki a 34. ábra adataiból. A hangversenyt kivéve (ahol a kárpátaljai magyar fiatalok kétharmada soha nem volt) minden kulturális intézményben félévénél régebben volt adatközlőink többsége.

Televíziót gyakorlatilag minden kárpátaljai magyar fiatal (99%) szokott nézni. Hétköznap 9, hétvégén 27 adatközlőnél van egész nap bekapcsolva a tévé (35. ábra). Ez azt jelenti, hogy az átlag kárpátaljai magyar fiatal számára az egyetlen kulturális élményt szinte csak a televízió nyújtja.

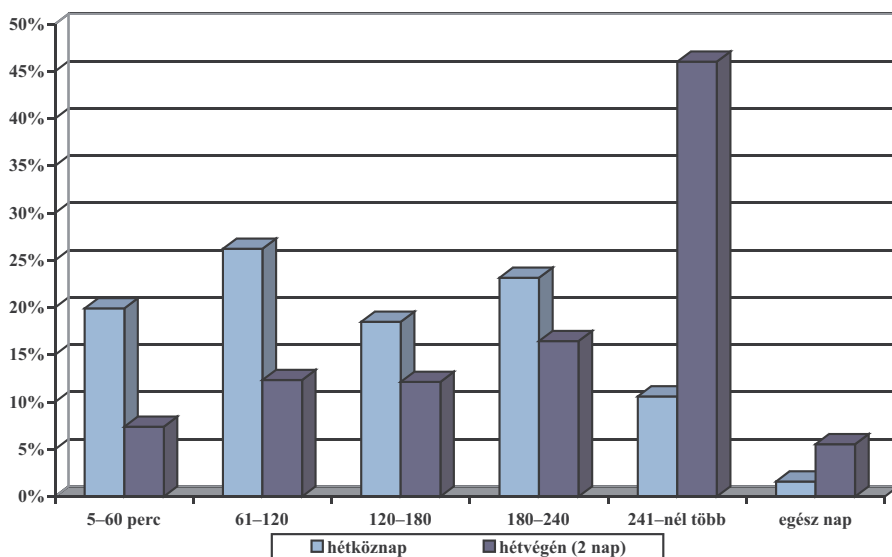
Rádiót 90 százalék hallgat, sőt sokan egyetlen percre sem kapcsolják ki a készüléket (36. ábra).

34. ábra. Kulturális intézmények látogatottsága, a soha és az egy hónapon belüli válaszok százalékos megoszlása

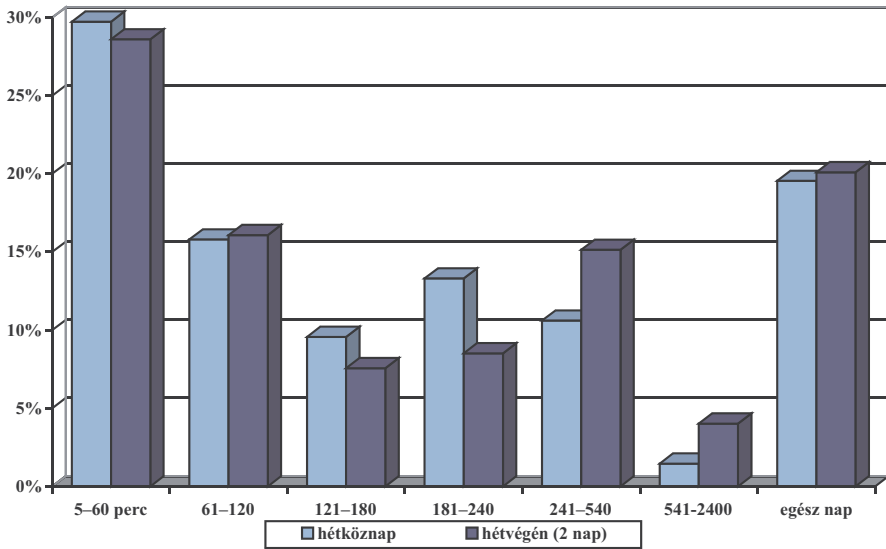

Napilapokat saját bevallásuk szerint a megkérdezettek 11 százaléka naponta olvas, 33 százalék hetente többször, 27 százalék hetente egyszer, 4 százalék havonta, 7 százalék még ennél is ritkábban, 16 százalék pedig soha. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a napilapok nem az elsődleges forrásai az információszerezésnek.

35. ábra. A tévénézés átlagos ideje percben kifejezve, hétköznap és hétvégén

36. ábra. A rádióhallgatás átlagos ideje percben kifejezve
hétköznapi és hétvégén

Ezen azonban nem is csodálkozhatunk, hiszen jelenleg Kárpátalján egyetlen magyar nyelvű helyi napilap sem jelenik meg, a magyarországiak pedig nem fizethetők elő. Adatközlőink egy része – amint az a „napilapok” tételes felsorolásából kiderült – a *Kárpáti Igaz Szót* is a napilapok közé sorolta, annak ellenére, hogy csak hetente háromszor (kedd, csütörtök, szombat) jelenik meg. A leggyakrabban olvasott napilapok között mindössze két ukrán nyelvű napilap jelenik meg, egy-egy olvasóval. Érdekes azonban, hogy hat magyarországi újság is megjelenik a leggyakrabban olvasott napilapok között, annak ellenére, hogy kárpátaljai előfizetésükre nincs mód.

Értékvilág

A megkérdezett fiatalok 1-től 5-ig terjedő skálán ítélték meg, mennyire fontosak bizonyos megadott értékek a számukra. Az érvényes válaszokból átlagot számítva kiderül, hogy a kárpátaljai magyar fiatalok számára a családi biztonság, a békés világ és a szerelem a legfontosabb, míg a szépség, a vallásos hit, s még inkább a hatalom sokkal kevésbé lényeges. A fiatalok számára érdekes módon fontosabbnak bizonyult a környezet állapota, mint például az érdekes, változatos élet vagy a kreativitás (5. táblázat).

A 37. számú ábrán azt foglaltuk össze, hogy egy következő kérdésre adott válasz során, ahol 0-tól (egyáltalán nem fontos) 10-ig (nagyon fontos) terjedő skálán kellett meghatározni a felsoroltak fontosságát, az adatközlők mekkora hányada vélte nagyon fontosnak az egyes kategóriákat. A család itt is az első helyen szerepel, s a környezet állapota ezúttal is előkelő helyet foglal el a rangsorban. A politika iránti érdektelenség jelenik meg az utolsó, rendkívül alacsony oszlopban, illetve az is figyelemre méltó, hogy a vallás, a hit ez esetben is a lista vége felé található.

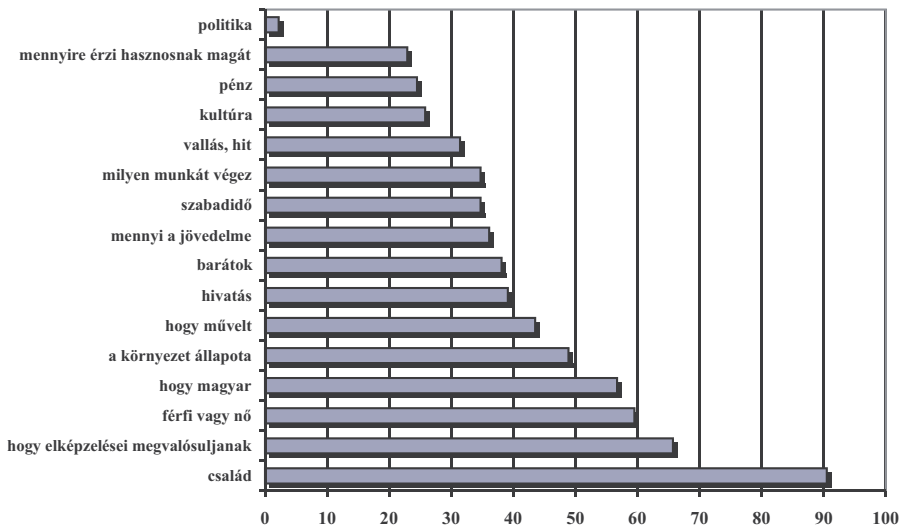
5. táblázat. Értékek megítélésének átlagai csökkenő sorrendben

érték	átlagérték
családi biztonság	4,9
békés világ	4,9
szerelem	4,9
igaz barátság	4,7
belső harmónia	4,5
szabadság	4,5
a környezet állapota	4,5
érdekes élet	4,2
tradíciók tisztelete	4,2
társadalmi rend	4,1
nemzet szerepe	4,1
változatos élet	3,9
kreativitás	3,9

Az értékvilág alakításában meghatározó szerepe van a családnak, a szülők által nyújtott példának. Adatközlőink 42 százaléka eszményeinek megfelel szülei élete, 10 százaléknak azonban nem. Csak részben felel meg a szülők élete 38 százalék számára. Csak az anya élete nem felel meg a megkérdezettek 1 százaléka eszményének, csak az apáé 8 százaléknak.

A fiatalok által fontosnak tartott értékekre következtethetünk abból is, hogy milyen kérdéseket tekintenek az ifjúság legégetőbb problémáinak. A legtöbben a mun-

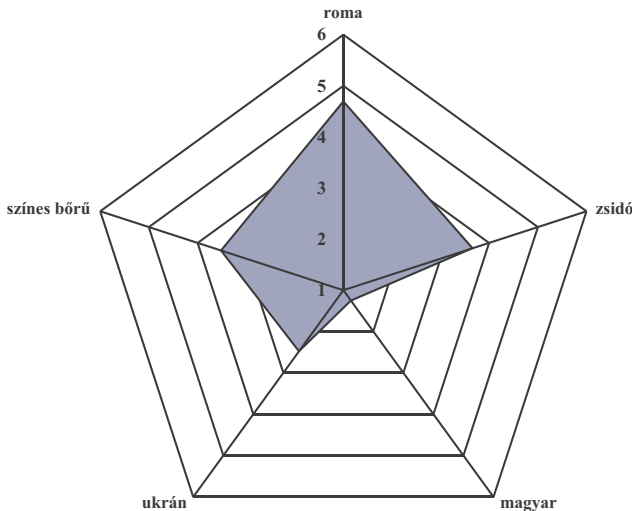
37. ábra. A megadott dolgokat nagyon fontosnak tartók aránya

kanéküliséget nevezték meg mint alapvető problémát (124 említés), utána a kilátástalan jövő (98), az alacsony keresetek (64), a céltalanság (34), a létbizonytalanság (24), az erkölcsi romlás (24), és a kábítószer terjedése (24) foglalkoztatja a fiatalokat. Második jelentős problémaként a kilátástalan jövőt (57 említéssel), a munkanéküliséget és az alacsony kereseteket (53–53 említés), valamint a létbizonytalanságot (44), s végül a céltalanságot (32) említették. Láthatjuk tehát, hogy ezeket a kérdéseket tekintik a kárpátaljai magyar fiatalok az ifjúság legfájóbb pontjainak.

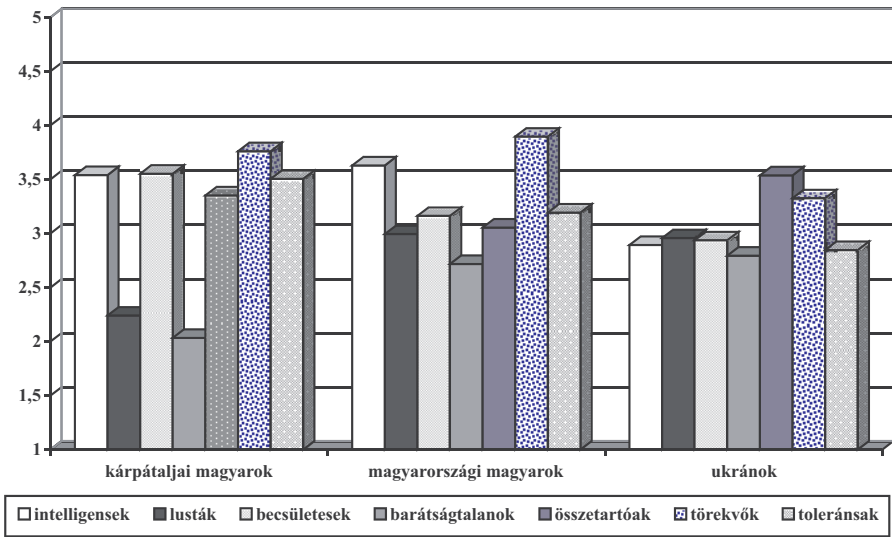
Kárpátalja évszázadok óta nemzetiségileg és nyelviileg vegyes lakosságú terület, ahol az értékekhez szervesen hozzátartozik a nemzetiségi önkép relatív jellege, azaz a saját közösségnek a szomszédos csoportokhoz való mérése. A vizsgálat során megkérdeztük adatközlőinket, hogy 6 fokú skálán (ahol 1 = családba fogadnám, 6 = egy országban sem laknék vele) ítélik meg, mennyire lennének képesek elfogadni az egyes etnikai csoportokat. A 38. ábra tanúsága szerint adatközlőink, teljesen természetes módon, saját közösségüket tekintik a legközelebbieknek. Utána az ukránok következnek, akiket a legtöbben elfogadnának akár lakótársnak is. A színes bőrűek enyhén kedvezőbb megítélésben részesültek, mint a zsidók, s a leginkább negatív kép a romákról él. A velük vállalt legközelebbi viszony az egy településen való élésben merül ki.

38. ábra. Etnikai csoportokhoz fűződő legközelebbi viszony, átlagok

Érdekes az a kép is, amit adatközlőink saját közösségükről, a magyarországi magyarokról és az ukránokról alkottak jellemző tulajdonságaik alapján (39. ábra). A kérdőívben arra kértük a fiatalokat, hogy ítélik meg, mennyire jellemző (1 = egyáltalán nem jellemző, 5 = teljesen jellemző) bizonyos tulajdonságok az adott közösségre. Az adatok azt mutatják, hogy a megkérdezettek többsége itt is saját közösségét szemléli a leginkább pozitívan, s mind a magyarországi magyarok, mind pedig az ukránok megítélésben kritikusabbak.

39. ábra. Kárpátaljai és magyarországi magyarok, valamint ukránok jellemző tulajdonságai, átlagok

Vallásosság

A kisebbségi magyarokról szóló szakirodalom egybehangzó állítása szerint a vallás, a hit jelentős szerepet játszik a közösség megmaradásában. Éppen ezért megkülönböztetett figyelmet fordítottuk mi is erre a kérdésre.

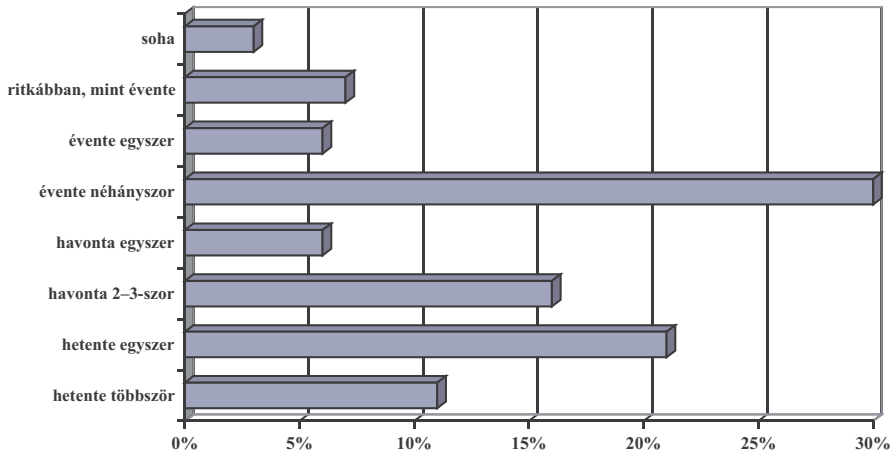
A kárpátaljai magyar fiatalok legnagyobb részét (69%) reformátusként kereszteltek, 19 százalékot római katolikusként, 8 százalékot görög katolikusként, 2 százalékot ortodoxként, illetve 1 százalékot nem kereszteltek meg. A felekezethez tartozás tudata szinte megegyezik a felekezethez történő bejegyzéssel. Mindössze az ortodox vallásúként megkereszteltek aránya csökkent 2 százalékról 1 százalékra, illetve az egyetlen felekezethez sem tartozók aránya 1 százalékról 4 százalékra.

Vallásos, az egyház tanításait követi minden negyedik fiatal (25%). A maga módján vallásos 66 százalék. Nem tudja eldönteni, vallásos-e 5 százalék, és nem vallásos 4 százalék.

Semmi kétsége nincs Isten létezésében 60 százaléknak. Kétségekkel küzd 25 százalék. Időnként hiszi Isten létezését, máskor azonban nem 9 százalék. Egy magasabb hatalom létezésében hisz a 4 százalék, és nem tudja, hogy lehet-e igazolni Isten létezését 3 százalék. Az egyértelműen ateista választ (Nem hiszek Istenben) senki sem tartotta jellemzőnek magára.

A kárpátaljai magyar fiatalok közel egyharmada (31%-a) csupán a jelentős ünnepeken, azaz évente néhány alkalommal látogat el Isten házába. Hetente többször 11 százalék, hetente egyszer 21 százalék jár templomba (40. ábra).

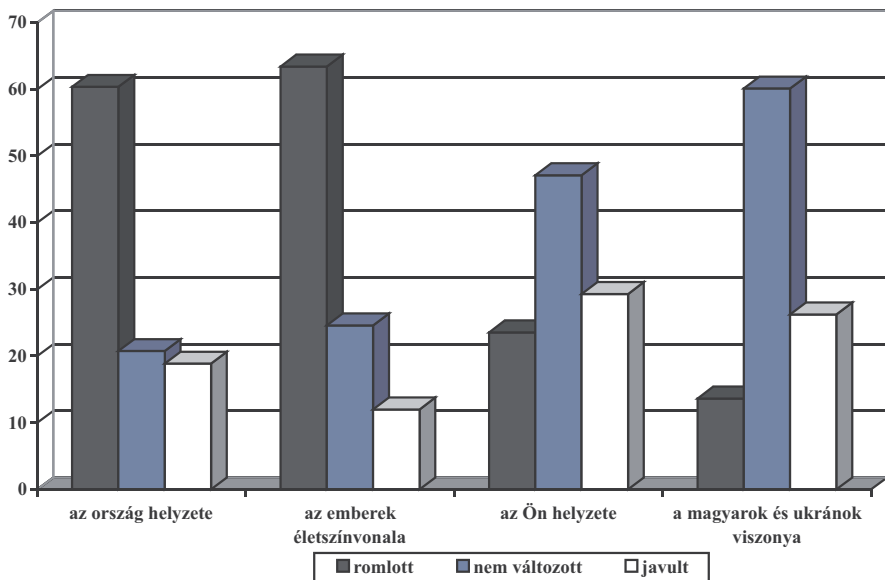
40. ábra. Milyen gyakran jár templomba?

Társadalmi közérzet, politikához való viszony, euro-atlanti csatlakozás

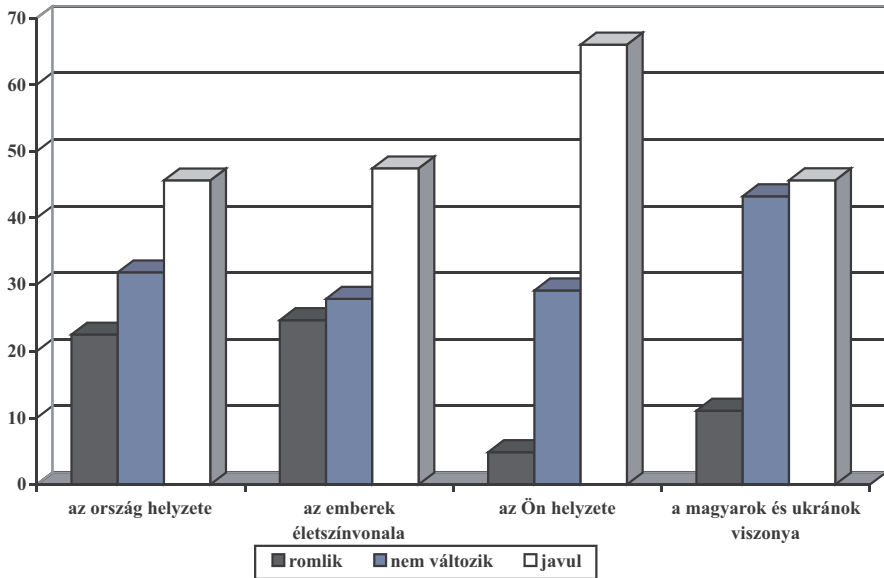
A komfortérzés nagyban meghatározhatja, hogy egy-egy személy vagy család miképp dönt jövőjét illetően. Érdekes, hogy a megkérdezett kárpátaljai magyar fiatalok jelentős többsége inkább pesszimista az ország és általában az emberek múltbéli és

41. ábra. Az elmúlt 10 évben hogyan alakult..., a kérdésre válaszolók százalékos megoszlása

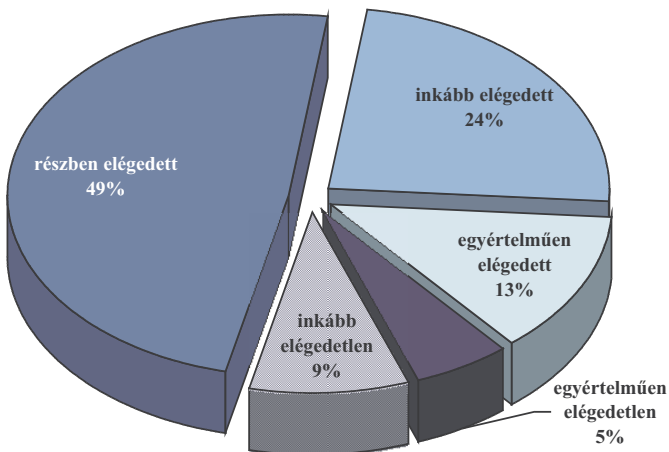
jövőbeli életszínvonalának megítélésében, mint saját sorsát vagy az ukrán–magyar viszonyt illetően (41. és 42. ábra).

42. ábra. A következő években hogyan alakul..., a kérdésre válaszolók százalékos megoszlása

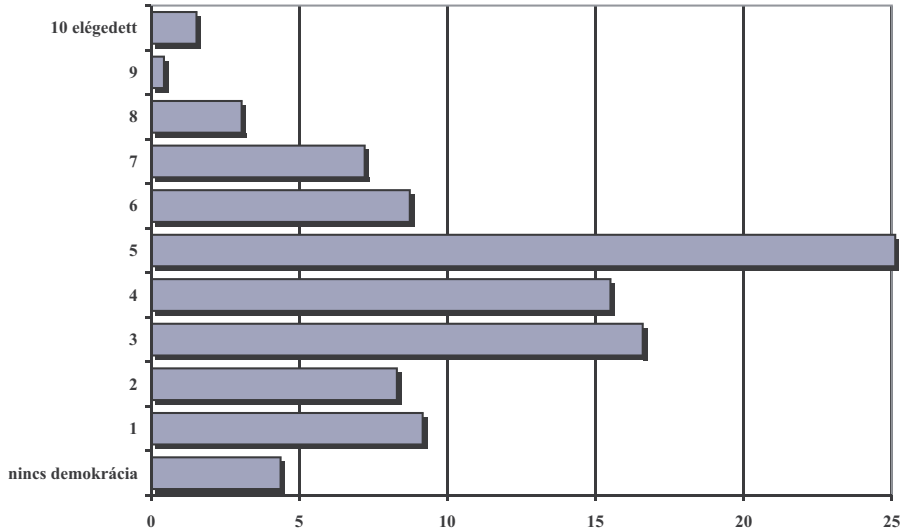

A 15 és 29 év közötti kárpátaljai magyarok csaknem fele részben elégedett azzal, ahogyan most él. Inkább elégedett közel minden negyedik megkérdezett, és egyértelműen elégedett 13 százalék. Az egyértelműen elégedetlenek aránya mindössze 5 százalék (43. ábra).

43. ábra. Mennyire elégedett Ön azzal, ahogyan most él?

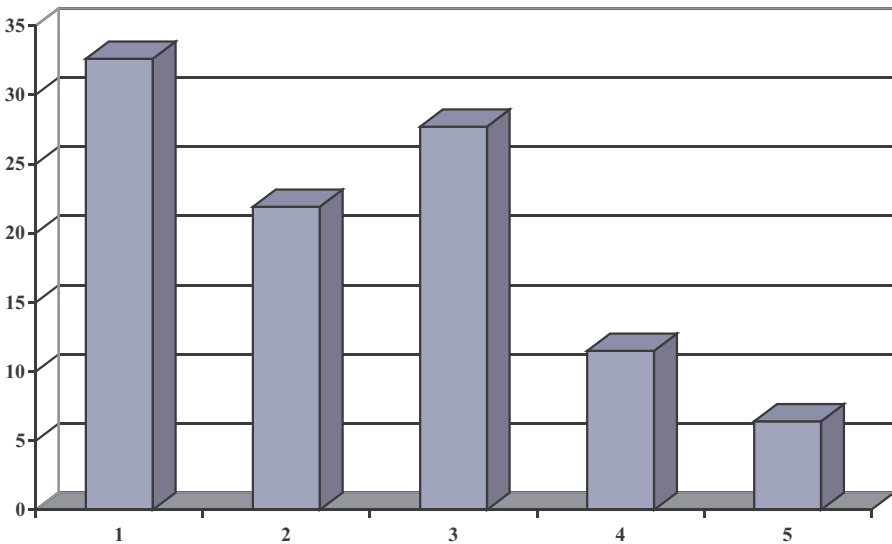
44. ábra. Mennyire elégedett azzal, ahogyan ma a demokrácia működik Ukrajnában?

A *Hogyan ítéli meg általában személyes életterveinek megvalósulási esélyét?* kérdésre adott válaszokban is az optimizmus dominál. Egyértelműen pesszimistának csak 1 százalék vallja magát, inkább borúlátó 6 százalék. Részben bizakodó 42 százalék, inkább optimista 34 százalék, s teljes mértékben bizik a szebb jövőben 17 százalék.

A család anyagi biztonságának megítélése szintén lényeges eleme a társadalmi közérzetnek. A megkérdezettek elenyésző aránya (kevesebb, mint egy százaléka)

45. ábra. Mennyire érdekli Önt a politika? – 1–5-ig terjedő skála

érzi úgy, hogy nélkülözések között élnek. 8 százalék véli úgy, hogy hónapról hónapra anyagi gondokkal küzdenek, 29 százalék szerint pedig a család éppen hogy kijön a jövedelméből. A megkérdezettek több mint fele (54%-a) érzi úgy, hogy beosztással jól kijönnek, és csak 9 százalék válaszolta azt, hogy anyagi gondok nélkül él a család.

Az ukrajnai demokrácia megítéléséből, illetve a politikához fűződő viszonyból azonban arra következtethetünk, hogy nem az ország demokratikus intézményeibe, illetve nem a politikába vetett hit az, ami ezt az optimizmust táplálja. A minta 4 százaléka szerint például egyáltalán nincs demokrácia Ukrajnában, illetve 33 százalék egyáltalán nem érdeklődik a politika iránt (lásd a 44. és az 45. ábrát).

A vizsgálat eredményei arra is rávilágítanak, hogy a fiatalok bizakodásában Ukrajna euro-atlanti integrációjának közeli képe sem játszik szerepet. A fiatalok 16 százaléka szerint például az ország soha sem csatlakozhat az Európai Unióhoz, ugyanakkor azonban 36 százalék szerint erre 2010-ig sor kerülhet. Ukrajna NATO-hoz való csatlakozását a minta kétharmada (66%-a) támogatja.

Magyarország Európai Unió csatlakozásának megítélése változó. Az egyértelműen pesszimisták aránya elenyésző, de a „hurróoptimizmus” sem jellemző, inkább az óvatos bizakodás a gyakori (6. táblázat).

6. táblázat. Magyarország Európai Unió csatlakozásának megítélése

	egyértelműen rontja	rontja	egyes helyeken rontja, másokon javítja	javítja	egyértelműen javítja	nem változtatja meg
Ukrajna helyzetét	2	15	43	23	6	7
az Ukrajnában élő magyarok helyzetét	2	15	26	41	7	4
az Ön személyes helyzetét	1	12	20	40	5	12
Ukrajna és Magyarország viszonyát	2	13	34	33	5	5

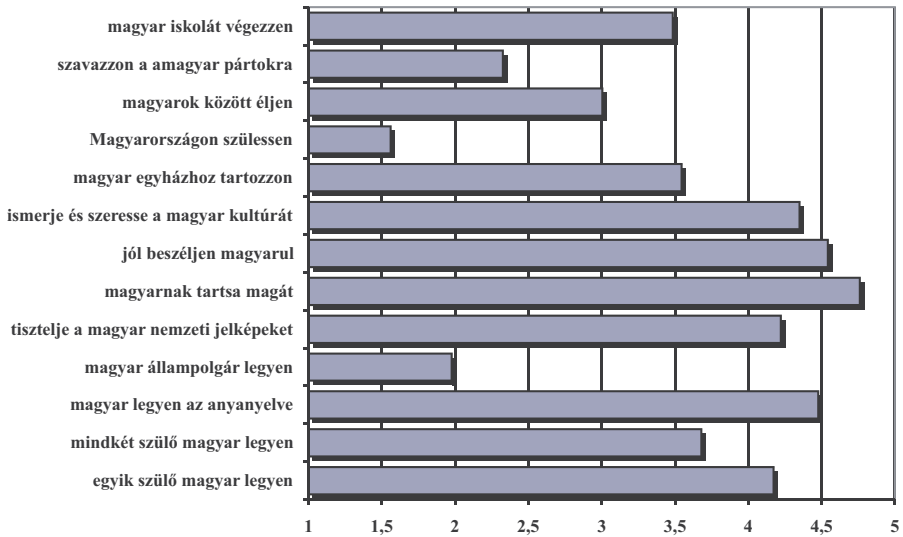
Identitás

A kárpátaljai magyar fiatalok több mint fele (57%-a) kárpátaljai magyarként definiálja magát. Jelző nélküli magyar identitású minden harmadik megkérdezett (35%). A más identitásúak aránya elenyésző. Amikor arra kértük adatközlőinket, hogy az először meghatározott csoport után egy újabb csoportba tartozónak is vallják magukat, a legtöbben (41%) magyarnak, 27 százalék kárpátaljai magyarnak, 17 százalék pedig ukrán állampolgárnak vallotta magát. A magyarsághoz, illetve a kárpátaljai magyarsághoz való tartozás tudata tehát erős a kárpátaljai magyar fiatalokban, amit az is jelez, hogy 95 százalékuk szerint a kárpátaljai magyarok részei a magyar nemzetnek.

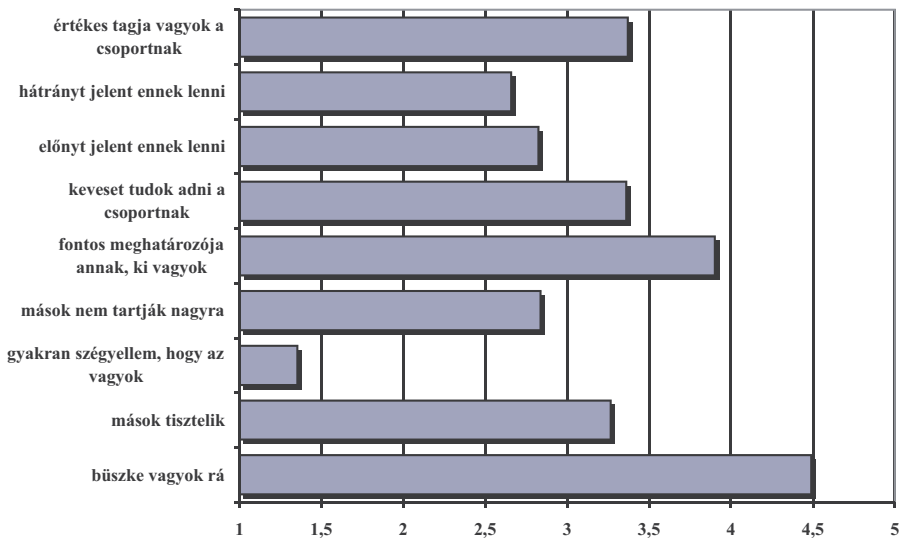
Abban a kérdésben, hogy kit tekintünk magyarnak, a kedvezménytörvény kapcsán kibontakozott vitában sokan nyilvánítottak véleményt. A kárpátaljai magyar fiatalok szerint az önbesorolás, a nyelvi közösség és a kultúra ismerete a legmeghatáro-

zóbb abban, ki számít magyarnak, s sokkal kisebb a jelentősége ebben a politikai meggyőződésnek, a vallásnak. A legkevésbé az számít, hogy valaki Magyarországon született-e, vagy hogy rendelkezik-e magyar állampolgársággal (46. ábra).

**46. ábra. Mennyire fontosak az alábbi szempontok abban, hogy valaki magyarnak számít-e?
1 = egyáltalán nem, 5 = teljesen**

47. ábra. Mennyire ért egyet a saját csoportjára vonatkozó alábbi állításokkal? – 1 = egyáltalán nem, 5 = teljesen

Vállalt identitásával nincs ellentétben a megkérdezett fiatalok nagy többsége. Általában büszkék saját csoportjukra, személyiségük meghatározó jegyének tekintik csoporthoz tartozásukat (47. ábra).

A regionális tudat erőssége derül ki abból is, hogy mit tekintenek fiataljaink szülőföldjüknek, illetve hazájuknak. Miközben Ukrainát csak 11 százalék, Magyarországot (beleértve a történelmit is) csak 3 százalék tekinti szülőföldjének, Kárpátalját 54 százalék, s erős a saját településhez való kötődés is. 43 százalék Kárpátalját tekinti hazájának is, s mindössze 27 százalék érzi hazájának Ukrainát, illetve 21 százalék Magyarországot.

Összefoglalás

A vizsgálat adataiból az derül ki, hogy a kárpátaljai magyar fiatalok csaknem fele (45%-a) tovább szeretne tanulni, ami arra utal, hogy fiataljaink számára a tanulás egyfajta túlélési stratégia.

Fiataljainknak mindössze egyharmada használ számítógépet. Közülük a legtöbben tanulás vagy munkavégzés céljából ülnek le a számítógép elé. A nagy többség iskolai vagy munkahelyi közös gépet használ, saját computere csak a kárpátaljai magyar fiatalok egynegyedének van.

A munkahellyel rendelkező kárpátaljai magyar fiatalok csaknem háromnegyede (72%-a) alkalmazottként dolgozik. Az inaktívak között a legtöbben háztartásbeliek, illetve gyermekük nevelésével vannak elfoglalva, s ezért nem dolgoznak. Minden tizedik kárpátaljai magyar fiatal munkanélküli.

Saját lakással csak 10 százalék rendelkezik. A legtöbb fiatal szüleinél lakik. Minden harmadik 15 és 29 év közötti kárpátaljai magyar fiatalnak már van gyermeke.

A kutatásból kiderül, hogy a fiatalok közel fele (45%-a) gazdálkodik, ám a túlnyomó többség egy hektár alatti földterületet művel. Vállalkozása kevés kárpátaljai magyar fiatalnak van.

Fiataljaink nagyobb része (58%-a) nem sportol rendszeresen, viszont egyharmaduk dohányzik és 83 százalékuk (ha csak alkalmanként is, de) szokott alkoholt fogyasztani. 8 százalék már kipróbált valamilyen hangulatjavító szert vagy drogot.

A kárpátaljai magyar fiatalok egynegyede az elmúlt egy évben egyetlen könyvet sem olvasott, további 43 százalék pedig mindössze 1–5 kötetet.

Amint az a vizsgálat adataiból kirajzolódik, a kárpátaljai magyar fiatalok számára a tévé és a rádió jelenti a kulturális életet. A többség hat hónapnál régebben volt színházban, moziban, koncerten, könyvtárban, művelődési házban, kiállításon, de még házibuliban vagy bálban is.

A kárpátaljai magyar fiatalok számára a családi biztonság, a békés világ, a szerelem, az igaz barátság és a belső harmónia bizonyult az öt legfontosabb értéknek. A hatalom és a politika viszont nem túlzottan érdekli őket.

Fiataljaink jelentős többsége pozitívan szemléli saját közösségét, azaz a kárpátaljai magyarságot, ez azonban nem jelenti azt, hogy az anyaországi magyarokról vagy az ukránokról lesújtó véleménnyel lennének. A kárpátaljai magyarokat tekintik például a legkevésbé lustának és barátságatlanoknak, illetve a leginkább becsületesnek és toleránsnak.

Az egész kárpátaljai magyar közösséghez hasonlóan helyi magyar fiatalok többsége (69 százaléka) a református felekezethez tartozik. 19 százalék római, 8 százalék

görög katolikus. Vallásosnak vallja magát a kárpátaljai magyar fiatalok egynegyede, illetve nem vallásos 4 százalék. 60 százalék hiszi Isten létezését, ugyanakkor heti rendszerességgel csak alig minden harmadik fiatal jár templomba.

A kárpátaljai magyar fiatalok nagy része kedvezőbben ítéli meg saját sorsának és az ukrán–magyar viszonynak az alakulását, mint az országét vagy általában az embereket.

A fiatalok 8 százaléka érzi úgy, hogy nélkülözések között él; 54 százalék szerint beosztással jól kijönnek. 9 százalék az anyagi gondok nélkül élők aránya.

Magyarország Európai Unió csatlakozásáról a többség úgy véli, hogy egyes helyeken rontja, más területeken azonban javítja Ukrajna, az ukrainai magyarok, és a kérdezett személyes helyzetét, illetve a két ország viszonyát.

A kárpátaljai magyar fiatalok 95 százaléka szerint a Kárpátalján élő magyarok részei a magyar nemzetnek, s szerintük az önbesorolás, a nyelvi és a kulturális közösség a legmeghatározóbb abban, ki a magyar, és sokkal kevésbé lényeges az állampolgári hovatartozás.

Hivatkozások:

Beregszászi Anikó–Csernicskó István–Orosz Ildikó: *Nyelv, oktatás, politika*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2001.

Kocsis Károly–Kocsis-Hodosi Eszter: *Ethnic geography of the Hungarian minorities in the Carpathian Basin*. Budapest: Geographical Research Institute – Research Centre for Earth Sciences – Minority Studies Programme Hungarian Academy of Sciences, 1998.

Szabó László: *Kárpátaljai demográfiai adatok*. Beregszász–Budapest: Intermix Kiadó, 1993.

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra. A magyarok megoszlása Kárpátalja közigazgatási egységei szerint (1989)	96
2. ábra. A minta megoszlása születési évszám szerint	98
3. ábra. A minta megoszlása korcsoportok szerint	99
4. ábra. A minta megoszlása közigazgatási egységek szerint	99
5. ábra. A minta megoszlása a Mi jellemzi leginkább az Ön mostani helyzetét? – kérdésre adott válaszok alapján	100
6. ábra. A minta megoszlása iskolai végzettség szerint	103
7. ábra. A kárpátaljai magyarság iskolázottsági mutatói (1989-es adatok)	104
8. ábra. A vizsgálat idején tanulmányokat végző fiatalok megoszlása iskolatípusok szerint	104
9. ábra. Az egyes tárgyakból különórákat látogatók aránya az általános és középiskolában	105
10. ábra. A mintából továbbtanulni vágyók megoszlása a megcélzott iskolatípusok szerint	106
11. ábra. A számítógép-használók aránya korcsoportonként	107
12. ábra. Mire használja Ön elsősorban és másodsorban a számítógépet?	107
13. ábra. Hol használ Ön számítógépet és internetet?	108
14. ábra. A minta gazdaságilag aktív részének megoszlása foglalkozási ágazat szerint	108
15. ábra. A minta inaktív része	109
16. ábra. A lakások szobáinak száma, gyakorisági megoszlás	110
17. ábra. A lakások alapterülete	110
18. ábra. A háztartások infrastrukturális felszereltsége	111
19. ábra. A fiatalok saját használatában lévő tárgyak	111
20. ábra. A mintában szereplő háztartások tulajdonában lévő személygépkocsi kora	112
21. ábra. A Hány éves volt Ön az első házasságkötéskor? kérdésre adott válaszok nemek szerinti bontásban	113
22. ábra. A családi tulajdonban lévő földterület nagysága, gyakorisági megoszlás	114
23. ábra. Részt vesz-e a családi gazdálkodásban?	114
24. ábra. Mekkora területen gazdálkodik? – gyakorisági megoszlás	115
25. ábra. A vállalkozások tulajdonos szerinti megoszlása a vállalkozással rendelkezők százalékában	115
26. ábra. A vállalkozások ágazat szerinti megoszlása, a vállalkozással rendelkezők százalékában	116
27. ábra. Kötelező testnevelési órákon kívül végez-e rendszeres testmozgást, sportol-e? – nemek szerinti százalékos megoszlás	117
28. ábra. Az egyes sportágakat űzők száma összesítve, 10 százalékot meghaladó említések százalékos megoszlása	118
29. ábra. Dohányzási szokások százalékos megoszlása	118
30. ábra. A naponta dohányzók által elszívott cigaretták száma, a kérdésre válaszolók százalékában	119
31. ábra. Szokott-e alkoholt fogyasztani?	119
32. ábra. Különböző szeszes italok fogyasztása	120
33. ábra. Az egy év alatt olvasott könyvek száma	121
34. ábra. Kulturális intézmények látogatottsága, a soha és az egy hónapon belüli válaszok százalékos megoszlása	122
35. ábra. A tévénézés átlagos ideje percben kifejezve, hétköznap és hétvégén	122
36. ábra. A rádióhallgatás átlagos ideje percben kifejezve hétköznap és hétvégén	123
37. ábra. A megadott dolgokat nagyon fontosnak tartók aránya	124
38. ábra. Etnikai csoportokhoz fűződő legközelebbi viszony, átlagok	125
39. ábra. Kárpátaljai és magyarországi magyarok, valamint ukránok jellemző tulajdonságai, átlagok	126
40. ábra. Milyen gyakran jár templomba?	127
41. ábra. Az elmúlt 10 évben hogyan alakult..., a kérdésre válaszolók százalékos megoszlása	127
42. ábra. A következő években hogyan alakul..., a kérdésre válaszolók százalékos megoszlása	128
43. ábra. Mennyire elégedett Ön azzal, ahogyan most él?	128
44. ábra. Mennyire elégedett azzal, ahogyan ma a demokrácia működik Ukrajnában?	129
45. ábra. Mennyire érdekli Önt a politika? – 1–5-ig terjedő skála	129

46. ábra. Mennyire fontosak az alábbi szempontok abban, hogy valaki magyarnak számít-e? 1 = egyáltalán nem, 5 = teljesen	131
47. ábra. Mennyire ért egyet a saját csoportjára vonatkozó alábbi állításokkal? – 1 = egyáltalán nem, 5 = teljesen	131
1. táblázat. Magyarok Kárpátalján (1989)	96
2. táblázat. Vagyontárgyak és tartós fogyasztási cikkek birtoklása	112
3. táblázat. Az egyes sportágak népszerűsége	117
4. táblázat. Az egyes könyvtípusok olvasottsága	121
5. táblázat. Értékek megítélésének átlagai csökkenő sorrendben	124
6. táblázat. Magyarország Európai Unió csatlakozásának megítélése	130

